

ALBAY TEOFİL LAPİNSKİ VE LEHİSTAN LEJYONUNUN KAFKASYA'DAKİ FAALİYETLERİ*

Colonel Teofil Lapinski and Activities of the Polish Legion in Caucasus

*Abdullah TEMİZKAN***

ÖZET

1831 ayaklanmasından sonra Lehistan'dan kaçan entelektüel Lehlerin ülkelerinin bağımsızlığını tekrar kazanması için Avrupa ve Osmanlı Devleti'nde bir takım girişimlerde bulundular. Bunun gerçekleşmesi için Rusların mağlup edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla Kırım Harbi sırasında gerek müttefik ordularında gerekse Osmanlı ordusunda görev aldılar. Ancak Kırım Harbi onların amaçlarına ulaşması için yeterli olmadı. Biz bu makalede Kırım Harbini de içine alan süreç içerisinde Lehistanlıların Ruslara karşı Osmanlı Ülkesinde ve Kafkasya'da lejyonlar oluşturarak Ruslara karşı giriştikleri mücadeleleri ele alacağız.

ABSTRACT

After the rebellion of 1831, Intellectual Poles who escaped from Poland made some attempts in Europe and Ottoman Empire to regain the independence of their country. In order to achieve it Russians must have been defeated. For this purpose, during the Crimean War they took part in allied armies and also in Ottoman army. However Crimean War couldn't lead them to independence. In this essay, within the period that includes also the Crimean War, we will examine the battles of Poles against Russians by forming legions in Ottoman territories and Caucasus.

Giriş

Kırım Harbi sırasında Osmanlı Ordusu çatısı altında Leh muhacirlerinden Kazak Alayları teşekkül ettirilmişti. Kırım Harbi sonrasında Rusya'yı durdurarak amacına ulaşan İngiltere ve Fransa, Lehlere verdiği sözlerde durmamış bu Kazak Alaylarının Kafkasya'ya taşınmasına destek olmamıştır. Ancak hedeflerine ulaşma isteğinden vazgeçmeyen Polonya'dan kaçan entelektüellerin Fransa'da kurdukları politik bir teşkilat olan Hotel Lambert grubu çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu grup Osmanlı Devleti içerisinde Çerkes İsmail Paşa'nın¹ başını çektiği Çerkes lobisinin de desteğiyle

*Bu makale TÜBİTAK'ın desteklediği bir araştırmanın ürünüdür.

**Yrd. Doç Dr. Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana bilim Dalı, abdullah.temizkan@gmail.com

¹Çerkes asıllı olan Çerkes İsmail Paşa, İzzet Mehmed Paşa'nın kölesidir. Askerlik mesleğine girmiş ve miralaylığa kadar yükselmiştir. Daha sonra Ferik ve Rumeli Ordusu Reis-i Erkanı olmuştur. Çatana ve diğer Tuna muharebelerinde yiğitlik gösterince Mart 1854'de vezirlik ihsan olunmuştur. Aynı yılın Eylül ayında Anadolu Ordusu Müşirliği verilmişse de yine Rumeli cihetinde kumandan kalmıştır. 1856 yılındaki barışın ardından memuriyeti olan Erzincan'a gitmiştir. Haziran 1857'de Arabistan Ordusu Müşiri olup Ocak 1860 Rumeli Ordusu Müşiri olmuştur, Karadağ isyanında gösterdiği gayret yüzünden hasta olunca İstanbul'a getirilmiş ve birkaç gün sonra 1861 Haziranında vefat etmiştir. Cesur, gayretli ve sadık olarak tanımlanmaktadır. M. Süreyya 1996: III/830.

Kafkasya'ya birkaç keşif seferi düzenledikten sonra vatansever ve maceraperest askerlerden oluşan bir birliği Kafkasya'ya göndermeyi planlamıştır. Bu Kafkasyalılarla birlikte Rusları mağlup ettikten sonra Polonya'yı özgürleştirmeyi planlıyorlardı. Kafkasya'da Rus ordusundan kaçan Lehleri de silah altına alarak lejyonerlerinin sayısını artırmayı amaçlamaktaydılar. Hotel Lambert'in İstanbul bürosunun gayretleri ile göndermek için bir grup gönüllü lejyoner derlenebildi. Zamanı geldiğinde gönderilecek birliğin başında bulunan Albay Teofil Lapinski gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra adamlarını iki gruba ayırarak kendisinin kumanda ettiği 4 subay ve 72 askerden oluşan birlikle önden Kafkasya'ya hareket edecekti. Geriye kalan 10 subay ve 120 askerden müteşekkil ikinci birlik ise bir kurmay subayın idaresinde silah ve cephanenin tedarik edilmesini bekleyecek sonra İsmail Paşa ile birlikte İstanbul'dan hareket edecekti. 20 Şubat 1857'de Lehistanlı bir papaz tarafından kutsanan Lehistan Birliği yola çıkmıştır.² Önce Büyükdere'de demirlenerek diğer gemideki silah ve mühimmat alınacaktı. Ancak aniden bastıran bir fırtına yüzünden tekrar limana dönüp fırtınanın dinmesi beklenmiştir. Fırtınada Büyükdere'deki gemi Haliç'e sürüklenmiştir. Bu durumu çok önceden haber alan Rus elçiliği durumu Kafkasya Genel Valisi Kont Baryatinski'ye bildirmiştir. Durumu ciddiye alan Ruslar 1857 yılı için hazırladıkları bütün planları değiştirmişlerdir. Natuhayların³ kolonizasyonundan vazgeçen Ruslar Adegum vadisini ele geçirerek Natuhaylarla Şapsıgları⁴ birbirinden koparma planları yaptılar. Ruslar olayları daha yakından takip etmeye ve onları Karadeniz'de yakalamak için tedbirler almaya başlamışlardır.⁵ Bu ihtimali ortadan kaldırmak için vakit kaybetmeden yola çıkmaları gerektiği için mühimmat yüklü geminin arkadan gelmesi şeklinde planı değiştirerek derhal yola koyulmuşlardır. Zira artık Osmanlı devlet yetkilileri de Rus baskısından bunaldıkları için Lapinski ve adamlarını tutuklayabilirlerdi. Diğer yelkenli ile Sinop limanı açıklarında buluşmayı umuyorlardı ancak mühimmat yüklü yelkenliyi orada da bulamamışlardır. 25 Şubat'a Sinop'tan diğer başka ihtiyaçlarını da tedarik ederek yollarında devam etmişlerdir. İsmail Paşa Lapinski'ye Verdane'de karaya çıkmalarını tembihlemesine rağmen o Şapsığ bölgesindeki Tuapse'ye yönelerek 27 Şubat 1857 tarihinde limana

² Lapinski geminin hareket tarihini 20 Şubat olarak verirken Widerszal bu tarihi 17 Şubat olarak vermektedir. Bu karışıklık muhtemelen şartların ve havanın uygun olmaması nedeniyle birkaç gün oyalanmalarından kaynaklanmış olmalıdır. Ludwik Widerszal, *Sprawy Kaukazkie w Polityce Europieskiej w Latach 1831-1864*, Warszawa, 1934., s.179.; Lapinski daha başından beri İsmail Paşa hakkında olumsuz bir intiba edinmiştir. Bu olumsuz bakışını hemen her vesile ile dile getirmektedir. Özellikle verdiği sözlerde durmaması, fazla paragöz olması, yala söylemesi ve dolandırıcılık yapması gibi ithamlarda bulunmaktadır. Burada da Paşa'nın Kafkasya'ya götürmek üzere temin edilen malzemelerin bir kısmını aşırıldığı iddiasında bulunmaktadır. "İsmail Paşa 200 parçalık üniformanın sadece 70 tanesinin gemiye konulmasını geri kalanın yelkenliye yüklenmesini emretti. O silahlardan dört farklı kalibrede tüfeği, 20 kılıcı, bunların dışında çadır ve 100 adet fesi yanında getirmişti. ben onun gelişine kadar kullanabileceğim 4000 piyade tüfeği, çok sayıda kılıç, eyer ve diğer eşyalar buldum. Yolculuk azığı hazırlanırken fark ettim ki, berbat kokmuş Türk peksimeti ve birkaç zeytin buldum. Bütün bu yalanlardan ve İsmail'in amacının açıklığından bana parlak vaatlerde bulunmasından, bana hiçbir şey vermemesinden sabrım tükendi." Теодил Лапинский, Горцы Кавказа и их Освободительная борьба Против Русских, (Teofil Lapinski, Gortsı Kavkaza i ih Osvoboditel'naya Bar'ba Protif Russkih) Перевод: В.К. Гарданова, Нальчик 1995., s.275.

³ Natuhay kabilesi Abın'n öte tarafında Novorossiysk (Tsemez), Anapa'ya kadar ve Kuban ile Pşada ırmaklarının ağızlarında, doğuda ise Adagum suyu ağızında, Karadeniz kıyısında Karadağ, güneyde Ciga Pribeb, Khups, Psıf, Nefilh (Nepif), Kudak, Laşepsin, Bakan gibi vadilerde yaşıyorlardı. Natuhay bölgesinin güney ve güneydoğusunda Şapsığ bölgesi yer alıyordu. Natuhayların toprakları ormanlarla kaplı olan ve bu dağların derin vadilerle bir birinden ayrıldığı son derece sarp bir tabiat yapısına sahipti. Natuhaylar sahili işgal ettikleri için, en fazla barışa meyilli kabile idiler. Savaşçı özellikleri diğer kabilelere nazaran daha azdı. Hayatlarını ticaretle sürdürüyorlardı. Ticareti daha çok komşu kabileler olan Şapsığ, Ubih ve Abazalarla yapıyorlardı. Deniz kıyısında yerleşik olmaları bu açıdan onlara bir avantaj sağlıyordu. Ticareti paranın değişim kıymetini bilmedikleri için takas usulüyle yapıyorlardı. Abdullah Temizkan, *Kuzey Kafkasya'da Osmanlı-Rus Mücadelesi (1780-1812)*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 2005., s.22.

⁴ Adigelerin en kalabalık grubunu oluşturan Şapsıglar, savaşçılıklarıyla tanınmaktadırlar. Onlar Çernomore (Karadeniz) Kazaklarının tehlikeli komşuları olarak biliniyorlardı. Rusların seçkin birlikleri Plastunların sık sık onların Rus sınırları içerisine yaptıkları cüretkâr baskınları durdurmaları gerekiyordu. Sürekli savaş ortamındaki bu insanlar savaşçı özellikleriyle sivriliyorlardı. Şapsıglar yakın komşuları Natuhaylarla dostluk içerisinde yaşarlardı. Rus istilasından önce nisbeten rahat bir hayat süren Şapsıgların, deniz kıyısında hafif Türk gemileri (Koçerma) için iskele vazifesi gören bir kaç koyuları vardı. Mesela Tuapse, Cubga ve Psada'da Osmanlı Türklerinden silah, askeri mühimmat, tuz, demir, manifatura malları alırlar ve diğer kabilelere satarlardı. Temizkan (2005), s.22.

⁵ АКТИ, Собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею, Том: XII, Тифлесь 1866, с.707-708. Документ Ну: 604/188. (АКТИ, Сабране Кавказскою Археографическою Комиссией, Силт: XII, Тифлис 1866, с.707-708., Белге Но: 604/188), (Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Butenyev'in 8 Aralık 1856 tarih, 188 numaralı mektubu); Widerszal, *age*, s.179.

demir atmıştır.⁶ Buna rağmen Lapinski kendilerini karşılamak için hiçbir hazırlık yapılmamasından şikayet etmiştir.

Kafkasya'ya ayak bastıklarında mevsim kış olduğu için ilk olarak kendilerine başlarını sokacakları bir barınak bulmaları gerekmiştir. Bu ihtiyaçlarını yerel imkanlardan faydalanarak gidermişlerdir. Vardıkları yerde bir hazırlık yapılmamış olması nedeniyle Sinop'tan satın aldıkları un ve pirinçle açlık sorununu çözmüşlerdir. Bazı ihtiyaçlarını da yerel halkla takas ticareti yaparak gidermişlerdir. 28 Şubat'ta Çerkes soylularından Prens Hacı Geranduk ve İsmail Berkok'la birlikte birkaç Ubih⁷ yanlarına gelmiştir. Daha ilk temaslarında İmam Şamil'in Naibi Muhammed Emin ile Zanoğlu Sefer Bey arasındaki gerilimi hissetmişlerdir. Bangya Sefer Bey'le irtibata geçmek isterken Lapinski Naib Muhammed Eminle temas kurmak istemiştir. Çerkes soyluları daha baştan onun Naible irtibata geçmesini engellemek için bir takım girişimlerde bulunmuşlardır.⁸

Burada Lehistanlıların Kafkasyalılarla ilişkilerinin daha iyi anlaşılması bakımından Adigeler arasındaki sosyal tabakalaşmanın ortaya konulması yerinde olacaktır. Adige toplumlarında en üst tabakayı Prensler⁹ oluşturuyordu. Bunlar siyasi yapıda söz sahibi olan, halkı yöneten tabakaydı. Bunların kudretleri kendilerine bağlı olanlara göre değişir; aile ve müttelikleri ne kadar çok olursa o kadar güçlü olurlardı. Ancak her şeye rağmen prensler halkla eşit sayılır, halkı herhangi bir baskı ve boyunduruk altına alma hakları olmazdı.¹⁰ Prenslerin altındaki tabakayı ise Özden (Adigece "vork") ismi verilen soylular oluşturuyordu. Bazen prenslerden daha fazla ekonomik güce sahip olabilen bu tabaka yönetimde söz sahibi olmadığı gibi prene bağlıydılar. Bu sınıftan zaman zaman çok sayıda aile ile ilişki kurup hayli güçlü olanlar çıkabilmekteydi. Sadece bunlar soyluluk sembolü olan kırmızı pabuç ve çizmeleri, prenslerle birlikte giyme hakkına sahiptiler.¹¹

Üçüncü sınıf ise hür halktır (Tfekotl).¹² Bunlar prensin topraklarını işler, savaş zamanı prene bağlı olarak savaşlardı. Kendilerine ait toprakları ve hayvanları vardı. Prensler bunların mülkleri üzerinde hak iddia edemezdi. İstedikleri zaman istedikleri yere gidebilirlerdi. Bir suç işleyecek olurlarsa kabile içerisinde oluşturulacak bir kurul tarafından verilecek karara göre prens tarafından cezalandırılırlardı.¹³

Dördüncü tabaka ise sahibi tarafından mal gibi alınıp satılan, savaşlarda esir edilen insanlardan oluşuyordu. Bunlar efendilerinin şahsi işlerinde kullanılmaktan başka prensler tarafından Türklere ve çeşitli kavimlere satılırlardı.¹⁴

⁶ Lapinski, *age*, s.276, 277, 278-281.

⁷ Ubihlar, Karadeniz kıyılarından dağların karlı doruklarına kadar, Psezuapse'den itibaren Vardane, Aşe, Şahe, Dagomis ve Soçi nehirleri boyunca Pşeha nehrine kadar dağlık ve güc ormanlarla kaplı bölgelerde yaşıyorlardı. Ubihlar kuzeyde Natuhay, Aguey; doğuda Abzeh, güneyde ise Abhaz kabileleriyle komşuydular. Adigelerle Abhazlar arasında irtibat sağlama görevini de üstleniyorlardı. Ubih toprakları, Zuebze, Lan, Nighe, Both, Dagomis, Psikh, Sakhe nehirleri ile sulanır. Ubih toprakları Rusların askeri faaliyetleri için, bu yörenin her hangi bir yerinden çok daha fazla çetin şartlara sahipti. Yabani üzümler ve sarmaşıklar gibi bitkilerle örtülü sık ormanlarda sadece patikalardan geçmek zorunda kalan Rus askerleri, bir vadiden öbürüne Ubihlar gibi Soçi ve Şahe nehirlerinin ağzlarından geçiyorlardı. Ubihların toplumsal yapısı sıkı ittifak halinde yaşadıkları Abzehlerinki gibiydi. Ubih halkını Berzeg ve ve Dişan soyundan etkili aileler ve tamadeler yönetiyordu. Temizkan (2005), s.21.

⁸ Bangya'nın adını zikretmeyen Lapinski sadece bir yerde ondan şöyle bahsetmektedir: "Macar Yahudisi bir dönek". Lapinski, *age*,s.282-285.

⁹ Sosyal Tabakalaşma hakkında geniş bilgi için bakınız: Ufuk Tavkul, Kafkas Dağlarında Hayat ve Kültür, İstanbul, 1993.; Hayri Ersoy-Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, İstanbul, 1992., Jabaghi Baj, Çerkesler, Ankara, 1995.; Ufuk Tavkul, "Osmanlı Devleti'nin Kafkas Muhacirlerinin Kölelik Kurumuna Yaklaşımı" Bilig, Sayı: 17., ss.33-54.

¹⁰ Şövalye Taitbout Demarigny'nin Çerkesya, Seyahatnamesi, Çev. Osman Erkan, İstanbul, 1996.,s.39.

¹¹ Haşim Efendi, Ahvâl-i Anapa ve Çerkes, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, (yazma), No:1564.s.1b.-16a.; Tavkul, a.g.e., (1993), s70-71.; Demarigny, *age*,s.40.

¹² Tavkul, (1993), *age*, s.71.

¹³ De Marigny, *age*,s.40.; Tavkul, *age*,s.71.

¹⁴ De Marigny, *age*,s.40.; Tavkul, *age*,s.71.

Lejyonun Ruslarla İlk Teması

3 Mart sabahı kıyıya yaklaşarak karaya asker çıkarmak isteyen bir Rus gemisine karşı harekete geçen Lehistan Birliği ilk olarak Limandaki kalenin harabeleri arasında buldukları 17 bozuk top arasından 12'lik bir topu kundaklayarak, yine harabelerde buldukları top mermilerini kendi barutlarıyla hazırladıkları fişekle Rus gemisine ateş açmış ve isabet kaydetmişlerdir. Bunun üzerine Rus gemisi asker çıkarmaktan vazgeçerek uzaklaşmıştır. Bu küçük başarının hiç şüphesiz Çerkesler üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Daha kıyıya yanaşmadan uzaktan top ile bir Rus gemisini vurmak onlar için yeni olmasa bile oldukça zor bir şeydi.

Bu arada Lapinski mühimmat yüklü yelkenli henüz gelmediği için askerinin teçhizatsız ve donanımsız halini Çerkeslerin fark etmesini istememiştir. Çünkü ilk izlenim onların silahsız ve zayıf olduğu şeklinde olursa bir daha bu imajı düzeltmeleri zor olur ve hiçbir konuda ağırlıklarını koyamazlardı. Diğer taraftan eğer Ruslar geri dönecek olursa onlara böyle zayıf bir durumda yakalanmak istemediği için hızlı bir şekilde toparlanan Lehistan birliği Limanda yelkenlinin gelmesi ihtimaline karşı bir manga bırakarak dağların iç kısımlarına doğru hareket etmiştir.¹⁵ Lapinski, Sefer Bey'e bir mektup yazdığı gibi Çerkes ileri gelenlerinin aksi yöndeki bütün telkinlerine rağmen Naib Muhammed Emin'e de bir mektup yazarak geldiklerini halka duyurmasını ve bir toplantı tertip etmesini rica etmiştir. Ancak Naib bazı bahanelerle bu talebe olumlu cevap vermemiştir. Biz Lehistan birliğinin hem Sefer Bey ve hem de Naib Muhammed Emin ile olan ilişkilerini ayrı başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Çünkü Kafkasya'da buldukları süre boyunca bütün politikalarını ve konumlarını bu iki nüfuzlu insanın kendi aralarındaki mücadeleye göre belirlemek zorunda kalmışlardır.

Lapinski ve Lehistan Lejyonu henüz Kafkasya'ya ulaşmadan önce Sefer Bey kendilerine dışardan yardım geleceğini her yerde ilan etmişti.¹⁶ Sefer Bey, Hacı İsmail Paşa ve 20 süvari ile birlikte 10 Mart'ta Tuapse'ye gelmiştir. İlk konuşmaları eldeki silahlar ve mühimmat üzerine olmuştur. Sefer Bey kendi elinde iki tane yeterince kullanılmış altmışlık Türk Topu, altı çift koşum, ve seksen mermi, 100 varil barut, 120 sandık tüfek mermisi olduğunu söylemiştir. Sefer Bey'in birlikleri birleştirme teklifine Lapinski İstanbul'dan malzemeler gelene kadar Tuapse'de kalacağını geldikten sonra da Ruslar nerede ise oraya gideceğini fakat asla başka birlikle birleşmeyeceğini söylemiştir. Elbetteki bu karar bölgede her şeyi kendi kontrolü altında tutmak isteyen Sefer Bey'in hoşuna gitmemiştir.

19 Mart'ta Natuhay'dan Rusların Kuban'a asker yığdığı haberini alan Sefer Bey, Lapinski'den bir subayla iki topçuyu kendisinin iki topunu getirmek için göndermesini istemiştir.¹⁷ Birliğini bölmek istemeyen Albay Lapinski, Teğmen Stankeviç'i iki astsubay ve 16 erle birlikte Natuhay toraklarına göndermiştir. 20 Mart sabahı onlar Hacı İsmail Paşa'nın refakatinde yola çıktılar. Bu arada Naib'den hala ümitli olan Albay onu tekrar Tuapse'ye davet eden bir mektup gönderdiğini belirtmektedir. Ancak Naib'den olumlu bir yanıt alamamıştır. Sonunda parası tükenen ve zor durumda kalan Lehistan Birliği'nin daha da kötü duruma düşmemesi için Lapinski, Sefer Bey'in kendi bölgesine gitme teklifini kabul etmiştir.¹⁸ Hiç şüphesiz onun Sefer Bey'in bölgesine gitmesi Naib'in ona güven duyması ihtimalini iyice zayıflatmıştır. Diğer taraftan Sefer Bey da Naib'e karşı önemli bir mevzi kazanmıştır. Böylece Lehistan Birliği'nin Muhammed Eminle ittifak yapma ihtimali çok zayıflamış oluyordu. Buna rağmen Sefer Bey sürekli böyle bir ihtimal düşüncesiyle tedirgin olmuştur. 26 Mart'ta Sefer Bey'in bölgesi olan Mezib'e doğru yola çıktılar. Sefer Bey Lehistan Birliği'ni padişahın gönderdiğini yayarken sayısını da abartılı bir şekilde veriyordu. Lapinski ve adamları yerli halkla iletişim kurmakta zorluk çekiyordu. Bu sorunu da Rus ordusundan kaçan Lehistanlı veya askerlerinin yardımı ile halletmişlerdir.¹⁹

¹⁵ Lapinski, *age*, s.286, 287.

¹⁶ Widerszal, *age*, s.181.

¹⁷ AKTI, Cilt:XII, s.721., Belge No:617/76. (Rusların Kuban'a asker yığmanın yanında Karadeniz'deki limanlardan yardım almalarını önlemek için General Baryatinski'nin Savaş Bakanlığı'na bazı tedbirleri içeren 10 Mart 1857 tarihli raporu.)

¹⁸ Lapinski, *age*, s.293.

¹⁹ *Age*, s.294,295.

1 Nisan'da Sefer Bey'in barut bulunduğunu söylediği Djugba'daki 81 fiçı barut, 57 sandık tüfek mermisi teslim alınarak Mezib'e taşınmıştır. 5 Nisan 1857'de Sefer Bey'in bahsettiği topları almak için gönderilen Teğmen Stankeviç'in mangası geri dönmüş ve Sefer Bey'in iki eski altılık Türk topunu bulduklarını, ancak taşımak için altı çift koşum gerektiğini, eldeki kalitesiz deriden yapılmış koşum takımlarının fazla idare etmeyeceğini rapor etmişlerdir. Aynı gün erzak ve cephane kağıtlara yüklenmiş, Rusların Gelincik Limanı'ndan Abın ve Doba arasında inşa etmiş olduğu dağ yolundan Şapsığ'a doğru hareket etmişlerdir. Rus sınırına 5 saat mesafedeki bu sık ormanlarla kaplı ülkede onları zor günler bekliyordu. Lapinski yol boyunca deniz kıyısına sıralanmış harabe halindeki Rus kalelerini de inceleme fırsatı bulmuştur. Karadeniz Kordon Hattı'nın ana unsurları olan bu kaleler içindekilerle beraber Rusların takviyede yetersiz kalmaları nedeniyle Çerkesler tarafından imha edilmiştir. Ancak bu kalelerin temelleri ve etraflarındaki hendekler hala yerli yerinde duruyordu. Bu da ihtiyaç duymaları halinde Rusların bu kaleleri kolaylıkla yeniden ihya edebilecekleri anlamına geliyordu. Lapinski'nin bunların tamamen yıkılması yönündeki telkinleri Çerkesler tarafından pek dikkate alınmamıştır. Bu kalelerin harabelerinde yapılan keşif gezilerinde Rusların bıraktığı 67 top gövdesinden kullanmaya uygun olan 11 tanesi tespit edilmiş geri kalanlar da top mermisi yapımında kullanılmak üzere Mezib'e taşınmıştır. Mezib'de inşa ettikleri bir demirci atölyesinde istihdam ettikleri asker kaçaklarının arasında mesleği demircilik olanlar da bulunmaktaydı. Topların kullanıma hazır hale getirilmesi ve top mermilerinin yapılması bu atölyede gerçekleştirilecekti. Lehistan Birliği için Şapsığ bölgesi ile Mezib arasında Aderbi vadisinde Rusların kolay erişemeyecekleri bir yerde geçici bir karargah oluşturulmuştur.²⁰

İstanbul'dan çıkışta geride kalan cephane Gelincik limanına bir çok eksikle ulaşmıştır. Takas ticaretinde kullanmak için gemiye yüklenen tuz ve keten'in dışındaki malzemelerin bir kısmına İsmail Paşa el koymuştu. 130 üniforma'nın seksenine el koyan paşa, silahlardan ise sadece 3 paundluk iyi durumdaki bir kundak ve aksesuarlarla birlikte 4 paundluk bir top gövdesi, bir 30, iki 20 paundluk kundaksız obüs gövdesini göndermiştir. Bunları demirci atölyesine taşımak imkansızdı. 30 kentallik barutun 550 kg'ı eksikti, 5 tonluk kurşunun 2600 kg'ı eksikti; iyi kalitede olmayan demir ve çeliğin tamamı kaybolmuştu. 24 baltanın hiç birisi yoktu, bir düzine kürek ve küskünün ise yarısı eksikti. Bu malzemelerle birlikte bir de Viyanalı bir Politeknik uzmanı gelmiştir. Albay Lapinski, 20 askerle birlikte Teğmen Stankeviç'in yanına iki topu Şapsığ'da bırakarak birliğin geri kalanı ile birlikte Aderbi'ye hareket etti. Demirci ustasına ve yerlilere, bir ekmek fırını inşa ettikten hemen sonra bir barut deposu ve bir erzak deposu inşa etmeleri yönünde emir verilmiştir.²¹

Ruslara ilk Saldırı

16 Nisan 1857 tarihinde Aderbi'deki Leh Birliği'nin karargahına Şapsığ'dan gelen aksakallar Rusların Adegum nehrinin Kuban'a karıştığı yere yakın bir ada civarından Kuban nehrini geçtiklerini, Kuban'ın her iki yakasına da köprü inşa ettiklerini ve ülkenin derinliklerindeki Abın Vadisi ve Şapsığ'a akın yapmaya niyetlendiklerini havi bir mektup getirmişlerdir. Aksakallar Lehistan Birliği'ni Ruslara karşı kendilerine yardım etmeleri için çağırdılar.²² Yardım karşılığında at, azık, tahıl, yağ ve tuz vermeyi vaat etmişlerdir. Lapinski 100 kişilik bir Çerkes birliği ile öncü olarak yola çıkmış 3 saat sonra 600 kişilik başka bir Çerkes birliği ile buluşarak Rusların faaliyetlerini gözlemeye başlamışlardır. Kuban nehrine yakın yerlerdeki çerkes aulları boşaltılmıştı. Kuban nehrinin ortasındaki bir adada kamp kuran Ruslar çok az bir direnişle karşılaşmışlardı. Dikkatli gözlem ve keşifler sonucunda Rus kuvvetlerinin altı tabur piyade, iki Kozak Alayı, iki batarya, dört top ve süvari birliğinden müteşekkil olduğu anlaşılmıştır. Ruslar nehrin sol yanına konuşlanmışlardı. General Filipson'un kumanda ettiği Rus ordusu 22 topla saldırıya geçmeyi planlıyordu. 17 Nisan 1857 gecesi saldırı için hazırlıklarla geçti bu arada civardaki kabilelerden

²⁰ Lapinski, *age*, s.302,303.; Widerszal, *age*, s.181.

²¹ *Age*, s.303,304. Lapinski'nin eksik olarak belirttiği malzemeleri aslında Lapinski'nin de ifade ettiği gibi sonradan diğer gemi ile gelecek olan İsmail Paşa tarafından getirilecekti. Ancak İsmail Paşa'nın Kanguru olayına karıştığı Ruslar tarafından ihbar edilince gelme ihtimali ortadan kalkmıştır. Lapinski ise geldiği yabancı ülkede silahsız, mühimmatsız ve kumanyasız kaldığı için buraya gelmesine vesile olan İsmail Paşa'yı suçlamaktadır.

²² Alexandre Grigorianz, *Kafkasya Halkları tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, Çev. Doğan Yurdakul, Bin Yıl yayınları, İstanbul 1999, s.92.

katılımlarla on bin civarında savaşçı toplanmıştır. Sabah olduğunda Rusların eski konumlarını hala muhafaza ettikleri görülmüştür. Ruslarla yapılacak savaşın komutasını Mehmed Bey mi yoksa Albay Lapinski'nin mi üstlendiği hususunda çelişkili bilgiler vardır.²³ Rus toplarının menzili dışında kalan ve Rusların bilmedikleri iki sığ geçidi ve Rusların beklemedikleri bir top ateşi salvosuyla desteklenen bir saldırı planı yapılmıştır.²⁴ Toplarla köprüyü tutan Rus istihkamını hedef alırken önceden gizlice nehri geçmek üzere gönderilen Sefer Bey'in oğlu Karabatır ve Faris Bey kumandasındaki süvariler düşman karargahına ani baskın yapacaklardı. İlk top ateşi Rus karargahında büyük bir şaşkınlık ve panik havası yarattı. Bir süre sonra Ruslar da dörtlük ve altılık toplarla karşılık vermeye başladı. Çerkeslerin disiplinsizlikleri bu şaşkınlıktan faydalanma imkanını ortadan kaldırdı. Bununla birlikte Ruslar, topların desteğinde karşı taarruza geçtiklerinde, orman ve çalılıklardan faydalanarak toparlanan Çerkes kuvvetlerinin boğaz boğaza savaşmaya başlaması Albay Lapinski'ye beklediği fırsatı vermiş ve emrindeki süvari kuvvetiyle Rusların karargahına doğrudan saldırıya geçmiştir. Ancak Çerkeslerin askeri disiplinden uzak olmaları savaş taktiğinin tam olarak uygulanmasına mani olmuş sonuçta arzulanan hedefe ulaşmadan iki taraf da kendi mevzilerine çekilmiştir. Lehistan Birliği'nin bir ölü ve dört yaralı vardı. Kayıplarının az olmasında birliğin tamamının tecrübeli askerlerden oluşmasının önemli rolü vardı.

Ruslarla gerçek mermi atan toplarla savaşılması Çerkeslerin ilgisini çekmiş, ve savaşçılar karargaha akın etmeye başlamıştır. Ayın 24'ü itibariyle karargahta 5.000 süvari ve 12.000 piyade toplanmıştır. Lapinski'nin piyade olarak nitelediği birlikler aslında binecek atı olmayan düzensiz Çerkes savaşçılarından oluşmaktadır. Rus ordusundan kaçan Lehistanlıların da katılımıyla Lehistan Birliği üç gün içerisinde 120 kişiye ulaşmıştır. Birliğin bu kadar insana yetecek yedek üniforması vardı. Bunların dışında Aderbi'de 108 genç ve işbilir Leh askeri daha toplanmıştı ancak onlar asıl gemi gelinceye kadar yırtık pırtık Abaza elbiseleri içerisinde yardımcı birlik olarak görev yapacaklardı. Albay Lapinski, bir aylık süre zarfında sadece Natuhay, Bjeduğ ve Şabsığ'da 736 asker kaçağı sertifikası dağıtmıştır. Bu bize hem Rus ordusundan kaçanların sayısı hakkında hem Rus ordusunun genel durumu hakkında bilgi vermektedir. Bunların hepsi askerlik tecrübesine sahipti, sadece üniforma ve silaha ihtiyaçları vardı ve üstelik Kafkasya kuvvetlerini kolaylıkla düşmana götürebilirlerdi.²⁵

Bu arada Aderbi'deki araba yapım ustası ve demirci ustası obüs için bir kundak hazırlamış, saraçlar da dört adet adamakıllı koşum takımı yapmışlardı. Artık Lehistan Birliği'nin uhdesinde yeterince adam ve at vardı. Lapinski bu gelişmelerden sonra bu obüsü ve üç paundluk topu rahatlıkla Aderbi'den Adegum'daki karargaha göndermiştir. Natuhay bölgesinde çeşitli zamanlarda Rusların kullandığı birkaç top gövdesi bulunmaktaydı, ayrıca Sultan Mahmud zamanında Abazalara hediye edilmiş 15 silah daha bulunmaktaydı, bu on beş silahtan sadece ikisi tam anlamıyla kullanılabilir haldeydi. Altılık Türk topunun gövdesini altılık Rus topu ile birleştirildi ayrıca on ikilik Rus havanı yeniden kundak ve tekerlek ayarlanması için Aderbi'ye gönderilmiştir.²⁶

Ruslara İkinci Saldırı

Nöbet işinin belirli bir düzene koyulması Kuban Nehri içerisindeki adada karargah kurmuş olan Rusların gözlenmesi bakımından önemli bir işlev görmüştür. Çerkes birlikleri Lehistanlı subayların da

²³ Her ne kadar Lapinski yapılan savaşta orduya kendisinin kumanda ettiğini söylese de onu yalanlayan bazı başka bilgiler de mevcuttur. Kanguru ile Şubat 1857'de İstanbul'a gönderilen bir mektupta Çerkeslerini Lapinski'yi değil Mehmed Paşa ismini almış olan Macar asıllı Bangya'yı başkomutan olarak atadıkları bilgisini vermektedir. Osman Çelik, İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya, Ankara 1992., s.35.

²⁴ Lapinski, *age*, s.305-308. Lapinski bu savaşın başlama tarihini 18 Nisan olarak verirken, Widerszal 19 Nisan tarihini vermektedir. Ancak Lapinski'nin Rus ordunun kaç birlikten oluştuğu ve sahip oldukları top sayısı ile ilgili verdiği bilgiler örtüşmektedir. Widerszal, *age*, s.181.

²⁵ Lapinski, *age*, s.312.; Lapinski'nin verdiği bazı bilgilerin doğruluğunu kontrol etme şansına sahibiz. Özellikle Rus ordusu ile ilgili ve Ruslarla girişilen savaşlarla ilgili verdiği bilgileri Rus arşiv kayıtları ile karşılaştırma imkanımız vardır. Ancak aynı anda Dağıstan'da Şamil'in müritlerine karşı büyük saldırılar düzenleyen Rus ordusu için küçük bir çatışma olarak nitelendirilebilecek savaşlar, zaman zaman dağlılar ve Lehistan Lejyonu tarafından büyük bir savaş olarak algılanmıştır. Lapinski'nin eserinde küçük başarıları abartarak olduğundan büyük olarak yansıtmış olabileceği ihtimalini de gözden ırak tutmamak gerekir.

²⁶ Lapinski, *age*, s.313.

katkısıyla daha düzenli hale sokulmaya, askeri disiplini anlayıp uygulamaları temin edilmeye çalışılmıştır. İki altılık topla birlikte iki bin kişilik piyade birliği, topçu birliği ise on ikilik obüs, üçlük topla birlikte iki bin kişilik bir piyade birliği Rusların inşa ettikleri köprüünün başındaki istihkâmını hedef alacaklardı. Süvariler sağ kanattan saldırarak bu esnada merkezde bulunan Lehistan Birliği ve ormana gizlenmiş piyadeler doğrudan Rus karargahına saldıracaklardı. 28 Nisan 1857'de Ruslar konumlarını hala muhafaza ediyorlardı. Ruslar her hangi bir takviye almaya fırsat bulamadan saldırıya geçildi. Lakin kendisine verilen emirlere uymayarak yanlış yerden ve erkenden saldırıya geçen Karabatır'ın düşman tarafından fark edilmesi bütün planları bozmuştur.²⁷ Ruslar ırmağın öbür tarafından güçlü top bataryaları ile şiddetli ateş açıyorlardı. Rusların geri çekilmeye zorlanması, Rusların köprüyü yakması, düşmana top ateşi ile saldırılmasının Çerkesleri etkilemiştir.²⁸ Ruslara karşı durabileceklerini görmek dirençlerini artırmıştır. Lehistan Lejyonu savaş alanında bir asker ve iki at bıraktı. Çerkeslerden dört kişi savaş alanında iken, yirmi iki yaralıdan ikisi de aynı gün içerisinde ölmüştür. Bununla birlikte Çerkesler, Rusların silahlarına büyük hayranlık duyuyorlardı. Bu nedenle Lehistan birliğinin kullandığı toplardan çok şey bekliyorlardı.²⁹ Bu savaşı önemli kılan şey dağlıların Ruslara karşı top desteğinde taarruz ediyor olmasıdır. Bu zamana kadar küçük birliklerle vur kaç taktiği ile savaşan Çerkesler artık Rusların karşısına daha büyük kuvvetlerle ve daha ciddi ateş gücüyle çıkabileceklerini göstermiş oluyorlardı. Böylece hem Ruslar için ciddi bir tehdit olduklarını göstermiş oluyor hem de dağlılara mücadelenin seyri bakımından umut vermiş oluyorlardı. Üstelik burada Ruslara karşı alınacak başarılar Avrupa'daki büyük güçlerin dikkatini çekecek ve kendilerine destek verilmesini sağlayabilecekti.

Ruslara Üçüncü Saldırı

Mayıs ayına kadar Ruslarla karşılıklı olarak birbirlerini gözlemekle geçiren Kafkasya kuvvetleri 4 Mayıs 1857'de Rusların geçen savaşta geri çekilirken yaktıkları köprüyü yeniden inşa etmeye başladıklarını ve köprü başındaki istihkamları tekrar işgal ettiklerini fark ettiler. Bunun üzerine 4 topla saldırıya geçen Kafkas kuvvetleri düşmanın yoğun top ateşi karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu arada köprüünün yapımını tamamlayan Ruslar, Kozakları ve dört piyade taburunu da ırmağın karşı kıyısına geçirerek konuşlandırmıştır. Akabinden de 40 toptan oluşan muazzam bataryaları ile ormana gizlenmiş Kafkasya ve Lehistan Birliği'ne ateş açtılar. Bir süre sonra piyadeleriyle ormana dalan Ruslarla Kafkasya kuvvetleri arasında boğaz boğaza bir savaş başlamıştır. Bu şekilde sabah saat 5'de başlayan savaş saat 10'a kadar devam etmiştir. Kafkaslıların ve Lehistan Birliği'nin cesur ve inatçı direnişleri karşısında Ruslar top desteğinde geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Lehistan Birliği'nde 3 ölü ve 14 yaralı vardı. Silahla öldürülen iki de at vardı ve birisi de savaşta kullanılamaz hale gelmişti. Abazalarda 51 ölü ve bunun üç katı kadar da yaralı vardı. Kafkasya kuvvetlerinin eline 12 esir geçmişti, Abazalar ormanda 21 ölü bulmuşlardır. Lapinski savaşa bizzat kumanda eden General Filipson'un da yaralılar arasında olduğunu belirtmektedir. Ancak bu bilgiyi teyit edecek bilgi ve belgeye erişilemediği için şüpheyle yaklaşılması gerekmektedir. Savaş esirlerinden alınan malumata göre, Ruslar bir gün önce hatırı sayılır bir destek almışlardı ve Kafkasya kuvvetlerinin karşısına 14 tabur, dört kazak alayı ve 52 dağ topu ile çıkmışlardı.³⁰ Ruslar teknolojik üstünlüğün yanında savaşa dahil edebildikleri muharip güç bakımından da avantajlı durumdaydılar. Lehistanlı subayların Çerkesleri askeri disipline sokma

²⁷ Lapinski Sefer Bey ve onun oğlu Karabatır'ı sevmediğini başından beri gizlememektedir. Ruslarla girilen mücadelelerdeki başarısızlıkları da hep Karabatır'a yüklemesi bu bakımdan dikkat çekicidir. Teknoloji, sayı ve askerî disiplin bakımından üstün Rus ordusu karşısında girilen bu savaşlarda muhtemelen Karabatır yerinde kim olsa aynı sonuç çıkacaktı. Zira Lapinski'nin kendisi de Çerkes birliklerinin düzensizliği ve disiplinsizliğinden şikayet etmektedir.

²⁸ Bangya da itirafnamesinde bu savaşta topların kullanılmasının getirdiği başarının Çerkesleri çok memnun ettiğini belirtmekte ancak elde edilen başarıyı askerî bakımdan fazla önemsememektedir: "Mayıs ayında Adegum'da Ruslara karşı düzenlenen ani baskın ülkenin dört bir tarafından binlerce Çerkes savaşçının toplanmasına neden oldu. Çerkesler ilk kez kendi topçu birliklerinin Rus topçu birliklerine karşı başarılı bir saldırısına şahit oluyorlardı. Aslında pek de önemli olmayan bu saldırı bir anda benim ve Polonya müfrezesinin önemini de artmasına neden oldu." http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm

²⁹ Lapinski, *age*, s.317-320.

³⁰ Lapinski, *age*, s.321-322-323.

çabalarına rağmen, ateş güçlerinin düşüklüğü ve her zaman istedikleri miktarda savaşıçı toplanamaması da önemli bir zaaf olarak göze çarpmaktadır.

Yukarıda geçen çatışmaların hepsi aslında küçük çaplı çatışmalardır. Bu nedenle bölgede görevli Rus Komutanların raporlarında Lapinski'nin hatıratındaki kadar yer tutmamıştır. Ancak Ruslar için bahsetmeye bile değmeyecek bu ufak çatışmalar Kafkasyalılar için çok önemli idi. Özellikle bu çatışmalarda Kafkasya kuvvetlerinin top gibi ağır silahları kullanması yerli halka direnişin geleceği ve şekli bakımında önemli mesajlar vermekteydi. En önemlisi de onların maneviyatını yükseltmede gösterdiği etkidir. Polonyalı lejnonerlerin onarın yanında Ruslara karşı savaşması, Avrupa'nın tamamının kendilerini desteklediği gibi bir fikrin oluşmasına yol açmıştır. Rus kayıtları ise münferiden bu çatışmalardan bahsetmese de Avrupalıların yardımlarıyla, top kullanmaya başlamalarının genel anlamda kendileri açısından çok kötü sonuçları olacağını altını çizmektedirler.³¹

Rus Saldırısı

14 Mayıs'ta üç farklı yerden Rusların hareketlerine ilişkin haberler gelmiştir. Birinci yarısı aşağı Kuban'ın sol yakasında bulunan Korkiy istihkaminin bulunduğu yere, ikincisi ise İl nehrinin Kuban'a karıştığı yukarı kısımlara konuşlanmıştı. Bu iki kol Kuban adasında konuşlanmış olan asıl gövdeye sekiz saatlik mesafede sağ ve sol tarafa konuşlanmıştı. Bu sırada Rus donanması zorla Gelincik Limanı'na girmiş, kıyıya asker çıkararak Laz tüccarlara ait sandalları ve bazı yapıları yakmıştır. Düşman Kuban'ı bir tabur piyade ve 200 Kazak ve dört top ile yarım saatlik mesafeye kadar sızmıştı. "İb" vadisinde ise 600'ü atlı 3000 dağlı toplanmıştı. Kuban nehrinin beri tarafındaki ormanlardan 200 kağı ile gelerek ağaç kesmekte olan Ruslar taciz edilerek ormandan çekilmeleri sağlanmıştır. Lapinski'ye bu operasyonda Karaçay Abata isimli yaşlı bir savaşıçı yardım etmiştir.³² Rusların saldırı söylentileri bunlardan ibaret kalmış ağaç kesme teşebbüslerinden ziyade bir olay vukua gelmemiştir. Ancak Rusların bölgeye kalıcı geldikleri artık açıkça anlaşılıyordu. Bu nedenle henüz işgale uğramamış bölgelerdeki halk da direniş hareketine destek vermeye başlamıştı. Rusların Kuban Nehrin'deki adaya kurdukları istihkamdan sökülüp atılmaması her an Rus saldırı ve istila ihtimalini canlı tutmaktaydı. Bu nedenle Dağlılar buradaki Rus karargahını sürekli gözetim altında tutmaktaydılar.

Vergi Toplama Meselesi

Lehistan Birliği burada bir yerde daimi ordu vazifesi görmekteydi. Böyle bir gücün bir takım külfetleri ve maliyeti vardı. Silah ve cephane ihtiyacının teorik olarak İstanbul'daki Lehistanlı vatanseverler ve İsmail Paşa'nın etrafında kümelenmiş Çerkes ileri gelenleri tarafından karşılanacağı hesaplanmıştı. Ancak Kafkasya'da buldukları süre zarfında özellikle yeme-içme ve giyim-kuşam ihtiyaçlarının da karşılanması gerekiyordu. Bu da ancak düzenli bir gelire sağlanabilirdi. Bu amaçla yerli halktan kurulacak mahkemeler vasıtasıyla vergi toplanması yolu seçildi. Bu taktiği Dağıstan'da Şamil ve onun Abadzeh³³'deki naibi Muhammed Emin başarıyla uygulamaktaydılar. Bu doğrultuda Hacı İsmail

³¹ AKTI, C.XII, s.721., Belge No:617/76. (Rusların Kuban'a asker yığmanın yanında Karadeniz'deki limanlardan yardım almalarını önlemek için General Baryatinski'nin Savaş Bakanlığı'na bazı tedbirleri içeren 10 Mart 1857 tarihli raporu.)

³² Lapinski, **age**, s.326-327.; Bangya Rusların yaptıkları bu baskında kendisinin de önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Aynı zamanda onun verdiği bilgilerle Lapinski'nin verdiği bilgiler örtüşmektedir.: "Gelincik faciası boyunca ve sonrasında Aderbi'deki asker ve subaylar arasında söylentiler yayarak, Albay Lapinski ve müfrezesi arasında bir ayrılık ve çatışma tohumu ekmeye çalışmışım... Özel görevliler eliyle de Çerkesler arasında Albay Lapinski'nin topları Ruslara sattığı dedikodularını yaymaya çalıştım... Lapinski'nin samimi görüntüsü beni yanılttı, meğer her attığım adımı dikkatle izliyormuş..."http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm

³³ En güçlü ve savaşıçı Adige kabilelerinden olan Abzehler, ana Kafkas sıradağlarına bitişik dağlık bölgede yer alıyorlardı. Şagvaşe havzasında ve bu nehrin kolları olan Kurjips, Pşeha, Pkhate ve Fizeps vadilerinde; Psij havzası ile kolları Mart ve Pçah vadilerinde; Laba ırmağı boyları ve kolları olan Psizuy, Şegupsin, Hogur ve Farz vadilerinde; Unabot ve Şabsığlarla sınır olan Sup vadilerinin yanı sıra Psekups boyları ile bu ırmağın tabileri olan Dus, Tsaok, Çiby vadilerinde yaşıyorlardı. Abzehlerin yaşadığı topraklar çok sarp olması nedeniyle Rusların askeri operasyonlarında büyük zorluklara yol açıyordu. Gür ormanlarla kaplı derin yamaçlar, sayısız bataklık, dereler, aşılmaz tokdoğan kar kütleleri Abzehlerin kendilerini savunmasında tabiatın sağladığı en iyi yardımcılarıydı. Sadece Psiş ve Psekups vadilerinde dağlardan geçen müsait at patikaları mevcuttu. Abzehler bu yolları kullanarak deniz kıyısına iniyorlardı. Aynı zamanda bu yol onlarla Ubihlar arasında bağlantı imkânı sağlıyordu. Temizkan (2005), s.21.

Paşa, Natuhay'da kurulmuş olan iki mahkemeye dayanarak Lehistan Birliği için tahıl toplamıştı. Bu mahkemelerden birisine Faris Bey diğerine ise Dağıstanlı genç ve muktedir birisi olan Hacı Yahya Efendi reislik etmekte idi. Bu iki görevli 54 atlı ve bir kadar da yaya Murtezak³⁴ toplayıp çok iyi bir düzende mahkemenin emrine soktular. Ancak bu verginin kendi adına toplandığını düşünen Sefer Bey ile Albay Lapinski arasında bir takım anlaşmazlıklar çıkmıştır. Lapinski, Sefer Bey'nin hak ettiğinden fazla pay aldığı görüşündedir.³⁵ Lapinski'nin genel memnuniyetsizliğinin altında Kafkasya'da umduğunu bulamaması kadar İstanbul ve Avrupa'dan beklediği yardımları alamamasının da büyük payı vardır. İsmail Paşa ile arasındaki ilişki ise bir süre sonra nüfuz mücadelesine dönüşecektir.

Asker kaçaklarının da dahil olması nedeniyle Lehistan Birliği'nin sayısının artması, halktan toplanan verginin dışında başka vergi kalemleri oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. Bu yönde bir çalışma olarak Kafkasya sahillerindeki limanlara mal getirip götürülen Türk tüccarlar zaman zaman Rus ablukası nedeniyle Rus donanmasının bazen da yerli halkın saldırısına maruz kalmaktaydı. Ticaretin olmazsa olmaz şartlarından olan güvenliğin onlara sağlanması karşılığında onlardan vergi alınması fikri ortaya atıldı. Bu vergiyi düzenli bir şekilde toplayacak bir yer de belirlemek gerekiyordu. Böyle bir uygulama zaten tüccarların öteden beri beklediği bir şeydi. İstanbul'dan beklenen yardımın gelmemesi de bu vergi uygulamasının aciliyetini artırmaktaydı. Bu maksatla Albay Lapinski sahilin uygun olan herhangi birkaç noktasına birkaç top konuşlandırmaya karar verdi. Tek zorluk Aderbi'de silahları kundaklarına yerleştirmekten ibaretti. Gelincik'te gömülü yatan on üçlük obüsten ve Rusların burada bıraktıkları, Rusların ve Abazaların hurda gözüyle baktıkları ağır top gövdelerinden bir kıyı bataryası oluşturarak konuşlandırılmasına karar verildi. Bu nedenle Astsubay Sawitski on iki askerle birlikte Gelincik'e gönderildi ve Aderbi'deki demirci ve marangoz dükkanlarındaki ustalardan Gelincikteki bu topları kaldırıp kundaklarına oturtmak üzere ahşaptan bir düzenek yapmaları emredildi. 12 asker limana bir batarya konuşlandırdılar, ve bunun için üç iri top yerleştirdiler, bunlardan birisi otuzluk obüs, ikisi de 24'lük idi ve tahtadan kundaklara yerleştirilmişlerdi. Bunların hepsi Çerkesler için çok etkileyiciydi. Limana ateş açılması durumunda bu silahlar son derece gerekiyordu. zira bunlar olmadan limanı savunmak imkansızdı. ³⁶ Diğer taraftan Rus Kaynakları 1857 yılının 26-27 Temmuz'unda Gelincik Limanı'na mühimmat ve 160 tüfek getirildiğini ve Aderbi'deki kampa taşındığı bilgisini vermektedir. ³⁷ Lapinski'nin bu silahlardan bahsetmemesi, silahların ondan habersiz bir şekilde Sefer Bey tarafından teslim alınmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Vergi toplama işinde nihai bir karara varmak için Çerkes soyluları ve tamadelerinin de davet edildiği bir toplantı tertip edilmiştir. Aynı zamanda tüccarların da fikirleri alınmıştır. Yapılan toplantı neticesinde; bir sepet hububat için yarım kuruş, büyük baş hayvan derisi için 2 kuruş, küçük baş hayvan derisi için yarım kuruş, 1200 gram bal ve yağ için yarım kuruş, 1200 gram balmumu için 2 kuruş, küçük fıçı sülük için 30 kuruş vergi alınması kararlaştırılmıştır. Çevredeki Çerkes ileri gelenleri tüccarları her türlü kötülükten korumak için muhafızlar temin edeceklerdi. Gelincik'te vergi toplama işini yapacak ve orada ikamet edecek vergi memurları da sağlamak zorundaydılar. Bu memurlar astsubayların veya subayların komutası altında çalışmak zorundaydılar, vergi aşağıdaki kalemlere ayrılmalıydı: Toplanan verginin onda biri memurlara, onda biri ileri gelenlere, onda ikisi ise muhafızlara, ayrılıp, onda altısı ise Sefer Bey'e gönderilmek zorundaydı. Gelincikte kısa sürede vergi toplanmıştır. Ancak ilerleyen vakitlerde Albay Lapinski ile Sefer Bey ve oğlu Karabatır arasında vergi gelirlerinin paylaşılması hususunda sık sık anlaşmazlık çıkacaktır.

³⁴ Murtezak da Dağıstan'da şamil'in ihdas ettiği Mahkemelerdeki Kadıların emrinde bulunan asayıştan sorumlu milis kuvvetlerine verilen addır. Ayrıca şamil'in özel muhafız alayındaki savaşçılara da bu isim verilmektedir. Geniş bilgi için bakınız: Abdullah Temizkan, "Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat", *Karadeniz Araştırmaları*, 7/1.25, (Bahar 2010) ss.11-26, s.23

³⁵ Lapinski, *age*, s.324-325.

³⁶ *Age*, s.327, 329.

³⁷ AKTI, C.XII, s.732., Belge No: 627/219. (General Filipson'un Kafkas Orduları Başkomutanı General Milyutin'e 15 Temmuz 1857 tarih, 219 sayılı yazısı.)

Bu arada Albay Lapinski, bu vergi gelirlerine en fazla ihtiyaç duyan birimin başında olduğu için canla başla çalışıyordu. Albay, aksakallar ve tüccarlarla birlikte benzer bir düzen kurmak ve vergi memurları temin etmek için Sucukkale'ye gitmiştir. Ancak Çerkes ileri gelenlerinin verdikleri sözlerin bir çoğu tutulmadığı için vergi toplayacak memur sıkıntısı baş göstermiştir. Mezib, Pşad, Çepsin ve Vezde'deki vergi toplayıcılar Türk ya da Abaza olsun vergiyi çok düzenli almışlardır. Lakin, Lapinski onların çoğunun kısa sürede kendi aralarında paylaşmak üzere *tamadelerle* anlaştıklarını ileri sürmektedir.³⁸ Lehistanlı askerlerin vergiyi kontrol altında tuttukları Gelincik'te 24 Mayıs'tan 24 Haziran'a kadar 12.800 kuruş birikmiştir. Bunun 3840 kuruşu Lehistan Birliği'nin payına düşmüştür. Daha sonra Rusların sık sık ticari faaliyetleri engellemek için Gelincik'e saldırımları nedeniyle vergi toplama işinde bir gerileme meydana gelmiştir. Diğer taraftan Lehistan Birliği'nin artık bu işlere ayrılabileceği adam da kalmamıştır. Yine de ayda 2.000 kuruştan fazla para Lehistan Birliği'nin hayati ihtiyaçlarını karşılamaya yardım etmiştir. Aksi taktirde birliğin dağılması içten bile değildi. Lehistan birliği Naib Muhammed Emin'in bölgeye yaymaya çalıştığı mahkeme sisteminin Naib'in hiçbir katkısı olmaksızın bölgeye yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Böylece bölge için çok yeni olan, vergi ve harç kavramlarının Çerkeslerin gündelik hayatlarının içerisine sokulmasında pay sahibi olmuşlardır. Bu sistemi daha fazla yaygınlaştırmak isteyen Lapinski, İstanbul'dan gelecek yardıma şiddetle ihtiyaç duymaktaydı.

1858 yılına gelindiğinde vergi gelirlerinde ciddi bir düzensizlik baş göstermiştir. Vergi toplama işiyle ilgilenen mahkemeler zaaf göstermeye başlamıştır. Aynı yılın yaz zamanı Gelincik'ten Pşat'a kadar uzanan dağlarda ikinci mahkeme organize edilmiştir. Lehistan Birliği'ne pay veren 5 mahkeme bulunuyordu: Sucukkale'de 2100 aileye Hacı Yahya; Psibeb's'de 3300 aileye Faris Bey; Şipe 3100 aileye Borok Efendi; Abın'da 1600 aileye Hüseyin Efendi; Pşat 1300 aileye Gafus Efendi reislik ediyordu. Toplam 11.400 ailede yaklaşık 200.000 kişi ve 28768 çok iyi silahlı savaşı mevcuttu. 8500 ailenin bulunduğu Sucukkale, Psibeb's ve Şibe'de maruz kaldıkları düşman baskınlarının bütün ağırlığı hissediliyordu, onlar şimdi evsiz barksız ve ekmezsiz kalan kendi aileleri için endişeleniyorlardı.

Çerkes Savaşçılarının Zaafları

Çerkes savaşçıları askerî disiplinden uzak olmalarından başka Rus sınırına yakın yerlerdeki Çerkes kabilelerinin Ruslarla işbirliği yapmaları veya Kabile aristokratlarının kendi çıkarları gereği işbirliğine yanaşmaları direniş açısından bazı sakıncaları beraberinde getiriyordu. Özellikle ikinci kısımdakiler bu ilişkilerini gizli kapaklı yaptıkları için, Ruslara karşı yapılacak operasyonların gizliliği bakımından ayrı bir risk oluşturuyorlardı. Bunlardan tespit edilenler kurulan geleneksel mahkemeler yoluyla ağır cezalara çarptırılıyorlardı. Mustafa isimli bir Çerkesin Ruslara casusluk yaptığı Lapinski tarafından tespit edilmiş ve mahkemede yargılanarak ağır cezaya çarptırılmıştır.³⁹ Ancak bu bireysel suçların cezasını bütün kabile çekmek zorunda kaldığı için bazen kabileler suçluyu teslim etmiyorlardı. Zor kullanarak cezalandırılmaları durumunda da kuşaklar boyu sürececek kan davalarının çıkmasına sebep oluyordu. Çerkes toplumundaki bu tip ayrışmalar Rusların onlar üzerine yaptıkları operasyonları daha da kolaylaştırıyordu. Ancak mahkeme sisteminin güçlü ve kararlı olduğu yerlerde suç ve ceza sistemi kan davası korkusu olmadan işleyebiliyordu. Resmi olarak işleyen, meşruluğu halk tarafından kabul edilmiş bir kurum karşısında bu tür başkaldırı ve tehditler fazla bir şey ifade etmiyordu. Ruslarla Çerkes toplumu arasında sıkışan işbirlikçi kabile ve şahıslar nihayetinde Ruslara sığınmak zorunda kalıyorlardı. Bu duruma bir çok kabile ve insan isteyerek değil sadece yerleşim yerlerinin konumu yüzünden düşmek zorunda kalıyorlardı. Kendi soydaşları ve Rusları büyük askeri gücü ve sert cezaları arasında kalan dağlılar Rusların bazı teşviklerini de göz önünde bulundurarak Rus tabiiyetine geçiyorlardı.⁴⁰

³⁸ Lapinski, *age*, s.327-328-329.

³⁹ Mustafa'yı da casusluk yapmaya Bangya'nın zorladığı anlaşılmaktadır. Mustaf) Ocak 1858'de yapılan sorgusunda Bangya'nın General Filipson'a iletilmek üzere bir mektup vererek götürmeye zorladığını söylemiştir. http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm

⁴⁰ Lapinski, *age*, s.330-334.

1858 Yılı Olayları

Osmanlı Devleti adına bölgedeki kabileleri idare etmekle görevlendirildiğini iddia eden Sefer Bey ile bazı Çerkes kabileleri arasında zaman zaman nüfuz ve çıkar çatışmaları meydana geliyordu. Özellikle Şapsığlar Sefer Bey'in bu pozisyonuna karşı açıktan bir direniş gösterdiler. Sefer Bey ise bu direniş bir isyan olarak algılıyordu. Paşa'nın bu algısının altında uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'ne hizmet ediyor olmasının etkisi büyüktür. Artık kendisini bir kabile reisi olarak değil adeta Osmanlı Devleti'nin bir valisi olarak görüyordu. Bir süre sonra bu mücadeleye karışmamak için büyük çaba sarf etmesine rağmen, Lehistan Birliği'nin de statüsünü etkileyecektir.⁴¹ Zira Sefer Bey Lehistan Birliği'ni Şapsığlar üzerine göndererek kendi tabiriyle bu isyanı bastırmak istemiştir. Lapinski ile Sefer Bey'in arasının açılmasında en önemli sebeplerden birisi Lehistan Lejyonu'nun dağlılardan yiyecek almasına engel olmasıdır. Diğer taraftan her ne kadar Lapinski hatıratında bahsetmese de Bangya onun kendi birliğindeki otoritesini sarsmaya çalışmaktadır. Lapinski'nin sert ve sınırlı karakteri de Bangya'nın ekmeğine yağ sürmüştür. Neticede kendi askerleriyle arasında bir soğukluk oluşmuştur.⁴²

Lapinski'nin eserinde bahsetmediği bir ayrıntı da Sefer Bey'in kendi idaresi altında Rusya'ya bağlı bir Natuhay Prensiği kurma teşebbüsüdür. Lapinski, Sefer Bey'in Ruslarla anlaşmaya meyilli olmasından bahsetse de yeterince ayrıntıya girmemektedir. 1857 senesinin Temmuz ayında Sefer Bey, Karabatır, Hacı İsmail ve Bangya General Filipson'a yukarıda bahsettiğimiz Rusya'ya bağlı Natuhay Prensiği teklifini götürdüler. Filipson ile irtibatı Bangya sağlıyordu. Ancak General Filipson ne Sefer Bey'i ne de tekliflerini ciddiye almamıştır. Hatta Filipson onu bir tehdit olarak bile görmemektedir. Zaten Sefer Bey ve Naib Muhammed Emin'in etrafında kümelenerek ikiye ayrılmış Adigeler ciddi bir tehdit olmaktan uzaktı.⁴³

Sefer Bey sürekli olarak Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olduğunu ileri sürerek toplanan vergilerden aslan payını alıyordu. Yine de Lehistan Birliği yiyecek konusunda sıkıntı çekmiyordu. Birlik artık Aderbi kampına iyice yerleşmişti, yeni evlerin yapılmasıyla birlikte hayat şartları iyice düzelmiştir. Bu arada yeni toprakların da eklenmesiyle bataryadaki top sayısı altıya yükselmiştir. Kuban adasındaki kaleyi tamamlayan Ruslar 50 tane ağır silahla donatmıştır. Yerini sağlama alan Ruslar bu üs üzerinden civardaki Kabileler üzerine saldırılar düzenleyerek işgal etmeyi ya da baskı altına almayı planlıyorlardı. 29 Kasım 1857 tarihinde kalenin yapımında çalışan hemen hemen bütün birlik Kuban nehrini geçmiş ve Şapsığ yönüne doğru ilerlemiştir. Adegum yakınındaki ormanı koruyan ve çabucak toparlanan Abhazlarla mücadele 29 Kasım'dan 3 Aralık'a kadar sürmüştür. 3 Kasım sabahında Çerkeslerin cenahında 2000 atlı ve yaklaşık 5000 piyade toplanmıştır. Ruslar bu saldırıda Kafkasya'nın iç kısımlarına fazla ilerlemediler. Çıkan çatışmalarda Çerkeslerin 9 ölü ve kırk yaralı kaybı olmuştur. Ruslar bir miktar da evi yakmışlardır. Ruslardan ise 5 asker esir alınmıştır. 29 Kasım 1857'de iki koldan Abadzeh'e giren Rus kuvvetleri Pşadı ve Laba nehirleri arasındaki ovalık kısmı tamamen süpürdüler. Sakinlerinin terk ettiği 300 aulu yakan Ruslar 13 Aralıkta Kuban adasındaki kampı boşaltarak Karadeniz kıyısındaki kışlık karargahına çekildi.⁴⁴

⁴¹ Lapinski, *age*, s.340-343.

⁴² Widerszal, *age*, s.182,183.

⁴³ AKTI, C. XII, s.733. Belge No: 627/219.(Filipson'un Kafkas Kolordusu Komutanı General Milyutin'e 27 Temmuz 1857 tarihli yazısı); Bangya ifadesinde amaçlarını şöyle sıralamaktadır: "Bütün ülkeyi kendi egemenliği altında toplayabilecek bir yerli Bey bulmak, ya da seçmek; Çerkesleri ne Sultan'dan ne de başka bir güçten herhangi bir yardım gelmeyeceği konusunda ikna etmek; Dağlıları muharebe alanlarında alacakları iyi hesap edilmiş ve hazırlanmış yenilgilerle demoralize etmek; ve Çarlığın biçimsel (nominal) egemenliğini tanıyacak bir noktaya getirmek. Çerkesler Çarlığa herhangi bir ödeme yapmayacak ama Çarlığın birliklerinin ülkelerine girmesine de izin verecekler... Çerkesya'ya getirilen Macarlar, Bey'in çevresine yerleştirilip, önemli konular bu Macarlardan en yetenekli olanlarına verilebilir. Yüzbaşı Franchini bana Rusya'nın biçimsel bir egemenlikten ötesini istemediğine dair güvence verdi... İmparatorluğun nimetleri, para ve Rus yasaları gerisini hallederdi..." Bangya sorgusunda bu olayda oynadığı aracı rolünü de açıkça itiraf etmiştir. http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm; Widerszal, *age*, s.183.

⁴⁴Lapinski, *age*, s.345-346.; Burada Lapinski'nin verdiği bilgiler Widerszal'ın verdiği bilgilerle uyumaktadır. Widerszal, *age*, s.183.

Lehistan Birliği, Aderbi'deki ana karargahlarında zamanında erzak deposu yapılmadığı için kış ortasında erzaksız kalmıştır. Birlik bu durumdan ancak ellerinde bulunan pamuklu kumaşları takas etmek suretiyle çıkmıştır. Buna ek olarak Albay Lapinski ile Sefer Bey'in oğlu Karabatır arasında vergi gelirlerinin paylaşılması hususunda anlaşmazlık çıkmıştır. Karabatır içerisinde Lehistan Birliği'nin istihkakının da bulunduğu vergi gelirlerini toplayarak ortalıktan kaybolmuş, birliği tekrar zor durumda bırakmıştır. Birlik bu durumdan da ancak 1858 yılının Ocak ayından sonra toplanan vergi gelirleriyle çıkabilmiştir.⁴⁵ İçine düştükleri sıkıntılı durumdan kurtulmanın en kesin yolu Hotel Lambert'in İstanbul bürosundaki Leh vatanseverlerin ve Çerkes İsmail Paşa'nın yapacağı yardımlardı. Sürekli bu yardımı bekleyen Lehistan Birliği'nin komutanı Albay Lapinski, 20 Ocak 1858'de Teğmen Ştoha'ı bazı mektuplarla birlikte İstanbul'a yolladı.⁴⁶

Lapinski'nin hatıratında anlatmadığı bir mevzu yine kendi birliği içerisindeki anlaşmazlıklarla ilgilidir. 1858 yılının sonlarına doğru anlaşmazlıklar iyice büyümüş ve 2 Şubat 1858 tarihinde Lapinski iki askerinin kurşuna dizilmesi emrini vermiştir. Bu durum lejyondaki askerlerin isyan etmesine neden olmuştur. Kendi birliği içerisinde disiplin ve düzeni kurmaya çalıştığı sırada Bangya'nın Ruslar hesabına çalıştığını öğrenmiştir. Bunun üzerine Bangya'yı tutuklayarak sorgulamıştır. Neticede Bangya suçunu itiraf etmiştir. İfadesinde Kırım Harbi'nden beri Ferhat Paşa ile birlikte Kossuth'un emrinde İngilizlere karşı savaştan sonra da İstanbul'da Ruslar hesabına çalıştığını söylemiştir. İdam cezası verilmekle birlikte cezası infaz edilmemiş iki adamla birlikte İstanbul'a gönderilmiştir.⁴⁷

11 Şubat'ta Lehistan Birliği bin kişilik bir çerkes kuvvetiyle birlikte ve iki topla Kuban Nehri'ni geçerek orada bulunan Rus kampına ani bir baskın vererek yakılmıştır. Kısa süre içerisinde toparlanarak geri çekilen Kafkasya kuvvetleri ormana girerek takip edilmekten kurtulmuştur.⁴⁸ Fakat aynı günün gecesinde bir Rus asker kaçağı Rusların Ekaterinodar'a bir baskın yapılacağı haberi aldıklarını ve tedbirler almaya başladıkları bilgisini verince. Rusların bu istihbaratını kendi lehinde kullanmak isteyen Lapinski, Rusları haber alacakları biçimde gerçekten Ekaterinodar'a saldıracakmış gibi hazırlık yapıp, geceleyin ani bir kararla başka bir yere saldırmayı planlamıştı. Ancak gece başlayan yağmur büyük yolları çamur etmiş ve saldırı iptal edilmiştir.⁴⁹

1858 yılının Nisan sonuna kadar Lapinski ve Hacı İsmail Paşa, Natuhay Bölgesinin teşkilatlandırılması için çaba sarf ettiler ve nihayet dört idari bölgeye ayırdıkları Natuhay'da her bir idari bölge için bir mahkeme ihdas ettiler. Şipe Mahkemesinin başına Hacı Berkok, Abın Mahkemesinin başına ise Hacı İsmail Paşa'nın oğlu Hüseyin Efendi getirildi.⁵⁰ Bu çalışmalar her ne kadar Kuzey batı Kafkasya'da kabilelerin birlikte hareket edebilecekleri umudunu verse de aynı günlerde kabileler arasındaki çatışma ve rekabet daha da tırmanışa geçmiştir. Kabileleri birleştirmek için düzenlenen büyük bir toplantı Sefer Bey'e ve Naib Muhammed Emin'e bağlı olan kabileler arasında bir çatışmanın çıkmasına yol açmış ve düşmanlıkların daha da büyümesiyle sonuçlanmıştır.⁵¹

Çerkesler kendi aralarında birlik kurmaya çalışırken 1858 yılının ikinci yarısında Ruslar kıyıya asker çıkararak Sucukkale limanını ve kalesini ele geçirdiler. Kısa sürede toplanan beşbin kişinin üzerindeki kuvvetle Sucukkale'yi tekrar almak için saldırıya hazırlanırken Çerkesler içerisinde bir çatışma çıkmıştır. Çerkeslerin büyük kısmı ordugahı terk etmiş, geriye kalan kuvvetle yapılan saldırılar Rus donanmasının desteği ve Rus topçularının seri ateşleri yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu saldırı da 35 kayıp verilmiştir. Yaralıların sayısı ise yüzün üzerindedir. Kamptan ayrılanları ikna ederek

⁴⁵ Lapinski, *age*, s.346-347.

⁴⁶ *Age*, s.348.; Gönderilen bu mektuplardan birisinin daha sonra Karl Marx'ın yayınladığı mektup olma ihtimali yüksektir. Zira Marx da mektubu İstanbul'a Teğmen Ştoha'nın getirdiğini belirtmektedir. http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm

⁴⁷ Çelik, *age*, s.36.; Widerszal, *age*, s.183-184.; Marx, Bangya'nın itirafnamesi ile birlikte, yargılandığı mahkemenin karar metnini de yayınlamıştır. http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm

⁴⁸ Lapinski, *age*, s. 348,349.

⁴⁹ *Age*, s.350,351.

⁵⁰ *Age*, s.352.

⁵¹ *Age*, s.354.

tekrar geri getirmek ve Sucukkale'yi almak için girişimlerde bulunan Lapinski, Rusların beklenmedik bir şekilde Natuhay bölgesinden Kuban Nehri'ni geçerek Adegum vadisi yönünde ilerlediği ve orada bir kale inşaatına başladıkları haberini almıştır. Rusların bu hareketi engellenemezse Natuhay ile Şapsığ bölgesinin birbirinden ayrılacağı ortadaydı. Lapinski bu bölgede halka güven telkin etmek için 8 top konuşlandırmış ve bu silahların Rusların eline geçmemesi için her on günde bir değişen 150 süvari ve 600 piyade ayarlamıştır. Yani Adegum'daki kampta her daim 450 süvari ve 1800 piyade hazır bulunmaktaydı ve bu bölüklerin başında mahkeme liderlerinden biri değişimli olarak görev yapmaktaydı.⁵²

Lehistan Birliği'nin durumu gün geçtikçe kötüye gitmeye başlamıştır. Sefer Bey onların ihtiyaçlarının temini noktasında artık pek fazla yardımcı olmuyordu. Diğer taraftan İstanbul'dan büyük umutlarla bekledikleri yardım bir türlü gelmiyordu. Sadece yeni vaatler geliyordu. Prens Czartoryski ve Kont Zamojski onlara yeni vaatlerde bulunup umut dağıtıyorlardı ancak somut bir yardımları olmuyordu.⁵³ Kendi gücünün yettiği kadar yardım yapan Çerkes İsmail Paşa'yı sözünü tutmamakla itham eden ve çok ağır eleştiriler yapan Lapinski Czartoryski ve Zomoyski'ye gelince sadece minnettarlığını ifade etmektedir. Halbuki onların maddi anlamda İsmail Paşa'nın yarısı kadar destek olmadıkları ortadadır. Sefer Bey ile olan anlaşmazlık artık gizlenemez boyutlara ulaşmıştı. Albay Lapinski askerlerini beslemek için ona bağımlı olmaktan kurtulmanın yollarını ararken Doğu Şapsığlarının beyi Alibi Hantohu ile anlaşarak onun bölgesine geçmeye karar vermiştir. Böylece artık Sefer Bey'e bağımlı olmaktan kurtulmuş olacaktı. Diğer taraftan İmam Şamil'in kudretli naibi Muhammed Emin ile birleşmeyi kafasında kuruyordu. Ona göre bütün Adigeleri birleştirebilecek tek kişi Muhammed Emin idi. Bu husustaki tek çekincesi bu koyu dindar adamın emrine girmek idi.

10 Haziran 1858'de Sucukkale'ye doğru ilerleyen bir tabur piyade, 100 Kozak ve 30 yüklü arabadan müteşekkil Rus kuvvetleriyle meydana gelen çatışmalarda iki taraf da kayıplar vermiştir. Rusların sekiz askerini öldüren dağlılar, üç araba savaş erzakı, iki araba istihkam malzemesi, 11 at ve 17 öküzü ele geçirmiştir. Bunun mukabilinde dağlılar savaş alanında yedi ölü bırakmıştır. On dört yaralıları vardı bunun yanında 14'de at kaybetmişlerdir. Bu çarpışmalarda ağır yaralanan Lehistanlı astsubay Kaminski bir süre sonra ölmüştür.

2 Ağustos'ta Teğmen Ştoh İstanbul'dan bir çok malzeme getirmiştir. Lapinski bunlar arasından, 65 yağmurluk, 96 demir kürek, 48 küskü, 24 bıçak, 12 balta, 100 çift potin, 100 pantolon, 180 yün gömlek ve iki revolver aldı. Gerekli olan silah ve üniformalar yoktu. Ele geçen malzemeler ancak 50-60 adamın tam olarak silah ve giyim kuşamını karşılamaya yetiyordu. Lehistan Birliği bunlarla uğraşırken 1858 yılının sonunda ülkenin iç durumu iyice kötüleşmiştir. 5 Temmuz'da halk konseyi toplanmış ancak hiç bir ciddi çözüm getirememiştir. Bu arada Natuhay bölgesi Anapa, Sucukkale, Korkuy, Natuhay ve Adegum arasında sıkışmış Rusların eline geçmesi an meselesi haline gelmiştir. Rusların bu kararlı ilerleyişi bölgedeki dengeleri alt üst etmiştir. Özellikle soylular ve zengin Adigeler Rus istilası geldiğinde mallarını ve imtiyazlarını koruyabilmek için şimdiden onlarla temasa geçip anlaşmanın yollarını arıyorlardı. Bu da mücadeleçilerin saflarında çok derin çatlaklar oluşturmuştur.⁵⁴

Ruslar, 1857 Nisan'ından 1858 Kasım'ına kadar ovada sınıra ancak yarım saat mesafeye kadar ilerlemiştir. Sahilde ise Sucukkale'yi işgal etmiştir. Bu süre zarfında Adegum'da 60 ev, Abadzeh'de 1.000 ev alevler arasında yok oldu. Ruslar 1858'in sonunda 14 piyade taburuyla tabyalar ve tahkim edilmiş kamplar bulunan Adegum'u aldılar. İki tabur Natuhay'da, dört tabur Sucukkale'de, iki tabur Anapa'da, 2 tabur Korkuy'da, toplam 24 tabur piyade, 30 bölük Kazak (30X100), 80 seyyar top, kale toplarıyla beraber ve istihkâm ve yönetici sınıfla birlikte toplam 25.000 kişiden müteşekkildi. Bütün donanımıyla birlikte Kafkasya için ciddi bir güçtü. Bu süreçte Kuzeybatı Kafkasya'da en tehlikeli durumda olan Natuhaylardı. Zira onların bulunduğu yer Kuban nehri ile Karadeniz arasındaki dar bölge idi. Rusların Sucukkale'den Kuban'a bir koridor açması Natuhay'ın tamamen Rus kontrolü altına geçmesi

⁵² Lapinski, *age*, s.355,356.

⁵³ *Age*, s.361

⁵⁴ *Age*, s.366.

anlamına gelmekteydi. Bu durumun önüne geçmek için Lehistanlı topçu birliğinden 4 top bölgeye konuşlandırıldı.⁵⁵

1 Aralık'ta Lehistan birliğine gönderilmesi gereken 83 tüfekten 24 tanesinin gönderildiği ve bunların sadece 14 adedinin Kafkasya'ya ulaştığını görüyoruz. Silahların gönderildiği kişilerin bir takım oyunlarıyla bu malzemelerin el değiştirmiş olması muhtemeldir. 8 Aralık'ta Abadzeh'ten Rusların Şavgotça ve Laba nehri boyundaki ovaları kırıp geçirdiği ve yüzlerce aulu yaktığı, 2-6 Aralık tarihleri arasında Abadzehler ile Ruslar arasında süvari hücumlarıyla çok şiddetli meydan savaşı meydana gelmiştir. 7 Aralık'ta Ruslar Abadzeh'de operasyona başladılar ancak fazla ilerlemeden Şavgotça ve Laba'daki diğer kalelerde sadece garnizonlar bıraktılar, ve Kuban'ın öte geçesindeki kışlık karargahlarına geri döndüler. Rus hattını yarım teşebbüslerinin hepsi akamete uğramıştır. Lehistan Birliği'nin Rus hattından gizlice sızma girişimi ise sık ormanda kaybolmalarının yanı sıra yollarını ararken birkaç kez Rus devriyeleriyle çatışmaya girmek zorunda kalmalarıyla neticelenmiş ve Natuhay'a sızma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵⁶

Lapinski Sucukkale civarındaki Rus birliklerini taciz etmesi için Teğmen Stankeviç'e mektup göndermiştir. Diğer taraftan Teğmen Konarcewski, Mazgi'de yoğunlaşan beş tabur, yediyüz Kozak, onaltı toptan müteşekkil Rus kuvvetlerini top ateşine tutmuş Ruslar da eski kaleye sığınmak zorunda kalmıştır. Ruslardan 16 esir alan Çerkeslerin ciddi bir saldırı yapabilmek için daha fazla adama ihtiyaçları vardı. Bu kuvvetleri toplamak için Sucukkale'ye iki saat uzaklıkta olan Subbaşe'de sekizyüzü süvari olmak üzere 2000 savaççı topladılar. Kuvvetlerini ikiye bölerek, Teğmen Stankeviç'in Sucukkale-Adegum yolunu temizlemesi için, Hacı Yahya'nın kumandasındaki altıyüz süvariyle, Topçu uzmanı Linowski'nin komutasında altılık bir top Mazgi'ye gönderildi. Lapinski ise ikiyüzü süvari olmak üzere yaklaşık binbeşyüz savaççı ve iki obüsle Sucukkale'ye hareket etmiştir. Ruslar Sucukkale'nin içerisine çekilmek zorunda kalmışlardır. Ruslar Sucukkale'deki taburu, Adegum Kolordusu'ndan iki taburun refakatinde götürürken son derece dikkatli idi. Yolun Adegum ve Sucukkale'ye ayrıldığı yerde, iki kollu düzene geçtiler. dört tabur, altıyüz Kazak, oniki toptan müteşekkil olan birincisi, Bakan vadisi boyunca Adegum'a, üç tabur ve yüz Kozak ve 4 toptan müteşekkil olan ikincisi ise Sucukkale'ye çekildi.⁵⁷ Bu çatışmalar esnasında dağlılar Ruslardan üçyüz büyükbaş, yaklaşık binbeşyüz de küçükbaş hayvan ele geçirmiştir. Dört Rus saldırısı Natuhay yerlilerine çok ağır hasar verdi. Dört yüz evi yakan düşman bir çok ambar ve ot stokunu da imha etti, 137 kişiyi esir aldı, çok sayıda kadın ve çocuğun dışında 300 büyükbaş, 2000 de küçükbaş hayvanı ya öldürdü ya da sürüp götürdü. Çerkeslerin 143'ü öldü çoğu da yaralandı, Ruslar ise geride 67 ölü ve 81 yaralı bıraktılar, geriye kalanların büyük kısmı ise yaralıydı.⁵⁸

Sefer Bey İle Münasebetler

Yukarıda Çerkes İsmail Paşa'nın Lapinski'ye Kafkasya'ya vardığında bağınaz Naib Muhammed Eminle değil de Kuzey Batı Kafkasya'nın Nüfuzlu Çerkes prensi Zanoğlu Sefer Bey ile irtibata geçmesinin daha doğru olacağı şeklinde telkininden bahsetmiştik. Lehistan Birliği Kafkasya'ya ulaştığında şartlar onları Sefer Bey ile işbirliği yapmaya zorlamıştır. Ancak Lapinski'nin hatıratından daha başından beri Sefer Bey'den pek hoşlanmadığını anlıyoruz. Özellikle İstanbul'dan bekledikleri yardımların gelmemesi onları Sefer Bey'e daha da bağımlı kılmıştır. Sefer Bey ise onları Kafkasya'daki nüfuzunu artırmak için kullanmıştır. Sefer Bey'in her fırsatta kendi soyuna vurgu yapması özellikle bulunduğu bölgenin kadim yönetici soyundan geldiğini iddia etmesi bunu ispat etmek için Osmanlıca bir gazetenin kupürlerini göstermesi Lapinski'ye çok itici gelmiştir. Lapinski'nin Sefer Bey'in bu kadimlik iddiasına hiç inanmadığını anlıyoruz. Ancak biz Sefer Bey'in Osmanlı Devleti'nin Soğucak muhafızlığına atadığı Ferah Ali Paşa'nın görev yerine gidene kadar yerine vekaleten Zanoğlu Muhammed Giray'ı

⁵⁵ Lapinski, *age*, s.368.

⁵⁶ *Age*, s.373-377.

⁵⁷ A. g.e., s.378-381.

⁵⁸ *Age*, s.389.

atadığını biliyoruz.⁵⁹ Rus kaynakları da Sefer Bey'in böyle iddialarda bulunduğunu bildirmektedir. Sefer Bey'in kabilelere sultanın kendisini tek lider olarak atadığını, bütün kabileleri birleştireceğinin propanadasını yaptığını Prens Baryatinski rapor etmektedir.⁶⁰

Sefer Bey ile Lehistan Birliği arasındaki ilk soğukluklar vaat edilmiş olmasına rağmen Sefer Bey'in Lehistan Birliği'nin sorunlarıyla ilgilenmemesi ya da yeterince ilgi göstermemesi yüzünden ortaya çıkmıştır.⁶¹ Bir diğer önemli sebep Sefer Bey'in yerinde duramayan enerjik oğlu Karabatır'ın davranışlarıdır.⁶² Lapinski'ye göre Ruslarla yapılan nizami çatışmalardan umulan başarının alınmamasının yegane müsebbibi Karabatır'dır.⁶³ Ayrıca o sorumsuz, şımarık ve laftan anlamayan bir baş belasıdır. Ancak biz Lapinski'nin kendisinin de sınırlı bir yapıya sahip olduğunu kendi askerleri ile aralarında çıkan anlaşmazlıktan dolayı biliyoruz. Lapinski hatıratında söz bu meselelere geldiğinde kendisini temize çıkarma gayreti içerisine girmektedir. Bir diğer önemli sebep ise Lehistan Birliği'nin ihtiyaçlarının karşılanması için mahkemeler tarafından toplanan vergilere ve limanlarda toplanan gümrük gelirlerine Sefer Bey ve oğlu tarafından haksız bir şekilde el konulması ya da büyük kısmının alınmasıdır.⁶⁴ Lapinski'ye göre o kendinden başkasını düşünmeyen bir ihtiyardır. Bize göre, aralarındaki gerilimin en önemli sebebi Lapinski'nin Sefer Bey'in can düşmanı olarak gördüğü Naib Muhammed Emin ile irtibata geçmesi ve Kuzey Batı Kafkasya'daki feodal düzeni birlikte bozma tehdididir.⁶⁵

Lapinski iki kez suikast girişimine maruz kalmıştır. Her ne kadar kendisi açıkça belirtmese de bu girişimlerden Sefer Bey'i sorumlu tuttuğu anlaşılmaktadır. İlk suikast girişimi 3 Eylül 1858 tarihinde vuku bulmuştur. Lapinski sekiz murtezak ve sekiz Lehistan askerinin refakatinde HüseyinYattoaka isimli bir Çerkes'in evine gece kalmasına giderken eve yarım saatlik mesafede üzerine küçük bir koruluktan yayılım ateşi açılmıştır. Bu saldırıda Astsuaby Orlinski ve bir murtezak yaralanırken Lapinski yara almadan kurtulmuştur. Bu saldırının sorumluları yakalanamamıştır. Lapinski elinde delil olmamakla birlikte bu olaydan Sefer Bey'i sorumlu tutuyordu. Bu olaydan sonra Albay kendisini artık daha dikkatli

⁵⁹ Gerek Sefer Bey ve gerekse Naib Muhammed Emin İstanbul'dan yardım alabilmek adına her fırsatta padişaha ve halifeye bağlılıklarını belirtmekten geri durmamışlardır. Gönderdikleri mektuplarda Çerkesya'daki bütün kabilelerin de Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu ve gerekirse devlet, padişah ve İslam dini için canlarını feda etmeye hazır olduklarını ifade etmektedirler. BOA, Hatt-ı Hümayun, No:1103/44575-A (Sefer Bey ve Naib Muhammed Emin'in gönderdikleri 3 adet belgenin 19 Mayıs 1833 tarihli hülasasıdır.)

⁶⁰ AKTI, C.XII., s.719., Belge No: 614/22. (Baryatinski'nin Savaş Banı Suzanet'e 22 Şubat 1857 tarihli raporu)

⁶¹ "Sefer Bey, bütün sene içerisinde Aderbi'de erzak deposunun ha bugün ha yarın yapılacağını vaat ediyordu. Her Müslüman aristokrat gibi o da sözünü tutmadı. Ben Aderbi'de müfrezeyi topladım 120 kişi ve 56 atla yılın en kötü döneminde erzaksız kaldım." Lapinski, *age*, s.346.

⁶² "Karabatır'ın ani müdahalesi benim için tekrar kötü oldu. Bu vahşi serseri her zaman çörekleneyeceği yerlerde bulunurdu ve sık sık onun tekliflerini ve şartlarını reddetmek mümkün değildi, fakat ne zaman benimle dalga geçer veya şaka yaparsa bundan sonra 1 ay boyunca gözüme görünmezdi. O kendi isteğiyle veya babasının göndermesiyle bize yardıma geldiğinde ben her zaman bir kötülük beklemeliydim. Ama en kötüsü şuydu ki onun yanındakiler kuzgunlar gibi çalışıyorlardı ve benim zaten az eşyası olan askerlerim onların kurbanları oluyordu. Karabatır babasından bir mektupla Aderbi civarında yaşayanlara geldi. Mektupta Karabatır'ın sakinlerden bizim atlarımız için saman alacağı yazılıydı. Karabatır mektuptaki Sefer Bey'in mührünün yanına benim de mührümü basmamı istedi. Çünkü bu şekilde Çerkesler istenilenleri daha kolay vereceklerdi. Ben Türk harflerini bilmediğim için ve konunun saman olduğuna inanarak ona kendi mührümü verdim. Bir de ne göreyim, benim Karabatır ne yapmış: O hızlı bir şekilde, onun vergi almak için gönderildiği yazılan mektup sayesinde Gelincik'ten Çepsin'e kadar olan çevreyi ekibiyle dolaşmış ve bütün limanlardan bize ait olan ve iki aydır dokunmayıp son kaynak olarak sakladığım bütün pamuklu kumaşları toplamış. 876 gümüş ruble değerindeki 438 adet pamuklu kumaşı çaldıktan sonra dağa çıktı ve Mayıs'a kadar gözüme görünmedi. Lapinski, *age*, s.346-347.

⁶³ "Burada kendi çaresizliğimi gördüm kafasız ve inatçı vahşi Karabatır'ın konumu hiçbir işe yaramadı ve bizim tam olarak anlaşmış yere konuşlanmadı... Karabatır iltifatlar duyma umuduyla bana doğru gayet mutlu bir şekilde dört nala geliyordu. Ona öyle kızgındım ki, çok soğuk davrandım ve insanların talebinin onun değiştirilmesi olduğunu ya da benim İstanbul'a gideceğimi söyledim. Öfke ve hiddetimin şiddetinden çok uzağa gitmişim ve Karabatır ve Sefer Bey'den kaç kez dilim yanmıştı." Lapinski, *age*, s.317-318.

⁶⁴ Lapinski, *age*, s.324,325.

⁶⁵ "Halk kurulu esnasında Sefer Bey benim düşmanım ve savcım olarak öne çıktı. O, vergiyi tek bir elden toplamada onunla tamamen işbirliği yapmadığımdan, onun ölümcül düşmanı Naib Muhammed Emin ile gizlice işbirliği yaptığımdan, neticede benim Sultanın buraya yönetici vali olarak atadığı iradeyi dikkate almayarak sultana isyan etmemden şikayet etti." Lapinski, *age*, s.369.

ve tetikte olmak zorunda hissetmiştir.⁶⁶ İkinci suikast girişimi ise Lapinski'nin Şipe Vadisi'nin soylularından Pşımaf Omar'da kaldığı 19 Aralık'ı 20'sine bağlayan gece yarısı meydana gelmiştir. Pşımaf Omar'ın onlara tahsis ettiği odada herkes uykudayken bacadan odaya ateş açılmıştır. Kurşun Lapinski'nin yastığının hemen yanına saplanmıştır. Bu aynı zamanda Pşımaf Omar'ın saygınlığına da yapılmış bir saldırı olduğu için sorumluların yakalanması için büyük gayret sarfedilmiş ancak yine kimse yakalanamamıştır.⁶⁷

Lapinski Sefer Bey ile anlaşmazlığı yüzünden artık güvende olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle sırtını dayayabileceği daha güvenilir bir müttefik arayışı içine girmiştir. Düşmanımın düşmanı dostumdur prensibinden hareketle Sefer Bey'in düşmanı olan Doğu Şapsığlarının prensi Alibi Hantohu ile irtibata geçmiştir. Ama öncelikle Sefer Bey'e açıkça karşı koyabilmek için hem daha fazla silaha hem de karargahı daha muhkemleştirmeye ihtiyaç duyuyordu. Bu arada Sefer Bey Bangya meselesi yüzünden lejyondaki askerlere onun aleyhinde propaganda yapmaktadır. Durum öyle bir hal almıştır ki, 1858 yılının Nisan-Mayıs aylarında askerler Lapinski'yi komutanlıktan atmışlardır. Lejyonun başına Marecki geçmiş, Lapinski ortada kalmıştır. O sırada Kafkasya'ya gelen Konarzewski bu durumu Hotel Lambert'e rapor etmiştir. Lapinski'yi tekrar komutan yapmak isteyen Konarzewski harekete geçmiş, ve bir süre sonra bunu başarmıştır. Bu sırada Naib Muhammed Emin'e kaçmak için yaptıkları planlar ortaya çıkınca Marecki Lapinski'yi suçlamış ve Sefer Bey de Lapinski'yi tutuklamıştır. Sefer Bey Prens Adam Czartoryski'den yardım koparabilmek için Marecki'yi kullanarak prens mektup göndermiştir. Bu arada Konarzewski, ve Stankeviç Lapinski'yi kurtarmak istemektedirler. Stankeviç Hantohu'ya gitmiş ve onun adamlarıyla gelerek 29 Eylül 1858'de Lapinski'yi kurtarmıştır. Lapinski o bölgedeki dağlıların bir kısmını karşısına almak pahasına Sefer Bey'den intikamını almıştır. Araya Hacı İsmail Paşa'nın da girmesiyle Karabatırla Sefer Bey'nin Şipe vadisinde ikamet etmesi ve hiçbir işe karışmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Sefer Bey bu vadede 1 Ocak 1860 tarihinde vefat etmiştir. Tekrar birliğinin başına geçen Lapinski, 28 Aralık 1858'de tam üçbin sekizyüz aileyi temsilen Anthır vadisinin prensi Alibi Hantohu ile birlikte Bogondur, Anthır, Hall, Azips ve İl vadilerinden aksakallarla ve Pşat'tan Çepsin'e kadar sahil boyunca uzanan dağlardan gelen aksakallarla bir toplantı yapmıştır. Toplantı sonunda; iç ve dış meseleleri birlikte ele almaya ve herkesin birbirine karşı dostça davranmasını içeren bir karar alınmıştır. Aksakallar 5 vadiyi murtezak vermeye ve vergi ödemeye davet etmek için mahkeme kuracaklarına dair söz vermişlerdir. Lehistan Birliği ise karargahını onların bölgesinde inşa edeceği üstelik Aderbi ve Çepsin'deki depoları da oraya taşıyacaktı.⁶⁸ Geri dönen Marecki ise Lapinski'den intikam almak peşindedir ve onun iki adamını tutuklamıştır. Marecki Temmuz 1859'da İstanbul'a gitmiştir.⁶⁹

Naib Muhammed Emin ile Münasebetler

Her ne kadar daha Kafkasya'ya hareket etmeden önce Çerkes İsmail Paşa ile yapılan toplantıda Lapinski'ye Naible görüşmemesi telkin edilmiş ise de o Kafkasya'ya ayak basar basmaz ilk işi Naible iletişime geçmek olmuştur. Bu maksatla ona mektup göndermiştir. Mektubu götüren Teğmen Ştoh, Naib'in evinde üç gün misafir edilmiştir. Teğmen dönüşünde bir rapor hazırlamıştır. Rapor'a göre; "Sefer Bey ve Naib arasında çok büyük farklar vardı. Naib'in bilgisi ve Abadzehler üzerindeki etkisi oldukça büyüktü. Ona korku ve sevgi ile itaat ediyorlardı. Mahkeme, memurlar, yargıçlar ve güvenlik görevlileri (murtezaklar) büyük bir düzen içerisinde görevlerine devam ediyorlardı." Teğmen Ştoh Lapinski'yi, sınırı geçince tamamen örgütlü bir ülke ile karşılaşıldığına ikna etmiştir. Naib'in katı Müslümanlığı Lehistanlıları ürkütse de onun kurmuş olduğu disiplinli ve düzenli yapı ilgilerini çekiyordu. Özellikle Rus ordusundan kaçan Lehistanlıları köleleştirmeyip onlardan faydalanması Naibi onların gözünde işbirliği yapılabilecek birisi yapıyordu. Zaten Naib de gönderdiği cevabi mektubunda bu hususu belirttiği gibi bu

⁶⁶ Lapinski, *age*, s.369-,70.

⁶⁷ *Age*, s.389,390.

⁶⁸ Lapinski kendi hatratında Sefer Bey tarafından tutuklanışından hiç bahsetmediği gibi kendisini onun evine büyük bir cesaret göstererek kendiliğinden gidip oturmuş gibi anlatmaktadır. Bu olayın gelişimini anlattığı yerde hayal gücünün genişliği dikkat çekmektedir. Halbuki, Kendisi Zamojski'ye gönderdiği raporda tutuklandığından bahsetmektedir.; Widerszal, *age*, s.186.

⁶⁹ Lapinski, *age*, s.391,396.; Widerszal, *age*, s.186.

asker kaçaklarını Lapinski'nin emrine verebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Naib mektubunda kendisine yazılı olarak belirtildiği takdirde istenilen yerde Lehistan Birliği ile bir araya gelebileceğini belirtmiştir.⁷⁰

Sefer Bey Lehistan Birliği'nin Naib Muhammed Eminle birleşme ihtimalinden çekiniyor olmalı ki 10 Mart 1857'de Lehistan Birliği'ni Şapsığ'a götürmek amacıyla geldiği günlerde bir gece ansızın kampa gelerek Naib'in kampı basarak Lehistan Birliği'ni zorla götüreceğine dair bir istihbarat aldığını belirtmiştir. Lapinski, Sefer Bey'in bir oyunu olduğunu iddia etmektedir. Bu arada Ubihlarla arası bozuk olan Naib, bazı Ubih soylularının Lapinski'nin yanına gelmesi nedeniyle ondan işkillenmiştir. Ancak yine de eğer Lehistan Birliği ona gidecek olursa derhal kendisine haber verilmesi şeklinde emir verdiğini Lapinski'den öğrenmekteyiz.⁷¹

Albay Teofil Lapinski'ye göre, Lehistan Birliği'nin Sefer Bey ile birleşmesi, Naib Muhammed Emin'e çok zarar vermekteydi. Lehistan birliğinin kullandığı topların güçlü etkisinin yanı sıra ağızdan ağza yayılan çok sayıda yabancı askerin Sefer Bey'e yardıma geldiği şayiası Sefer Bey'in prestijini artırıyordu. Bu durum Kuzey Batı Kafkasya'nın feodallerinin işine geliyordu. Abadzehler arasında çok önemli bir mevki sahibi olan Muhammed Emin'in top ve güçlü silahlar kullanan Sefer Bey kadar büyük işler başaramadığı yüzüne vurulmaya başlamıştır. Bu da onun karizmasını olumsuz olarak etkilemekteydi. Aynı anda Rusların Abadzeh topraklarına tecavüzleri söz konusu olunca İstanbul'dan yardım talep eden Naib'e, Sefer Bey'e itaat etmesi yönünde cevap gelmiştir. İngiliz Elçiliği silah yardımı yapılacağı vaadiyle Naib'i İstanbul'a davet etmiştir. Bunun Osmanlı Hükümeti'nin beklemediği bir ziyaret olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hariciye Nezareti geliş amacının araştırılması için yazı yazmıştır.⁷² Fakat Osmanlı Hükümeti Rusların baskısıyla Naib'i tutuklayarak Şam'da ikamete tabi tutmuştur.⁷³ Buna rağmen Ruslar işi sıkı takip etmiş Şam'dan tekrar Kafkasya'ya dönmek istediği şeklinde haberler aldıklarını belirterek Osmanlı devlet yetkililerini daha dikkatli olmaya davet etmişlerdir. Osmanlı Hükümeti de Çerkesya'ya kaçması bir yana yazışmasının bile mümkün olmadığı cevabını vermiştir.⁷⁴ İronik bir şekilde Naib altında birkaç atı çatlatmak pahasına bir gece Şam'dan kaçmış, ve Abaza'ya geçmek için sandal kiralayacağı Anadolu'nun Karadeniz sahillerine ulaşmıştır.⁷⁵ Naib zorunlu ikameti sırasında ailesini geçindirmek için Osmanlı Hükümeti'nden aylık 5.000 kuruş almayı kabul etmişti. Lapinski'ye göre bu oyunun oynanmasında Çerkes İsmail Paşa önemli rol oynamıştır. Naib Muhammed Emin Sefer Bey'in onun sultanın zorunlu misafirliğinden ve gözetim altında tutulmasından ve sürgünde yaşlanmasından memnun olacağını düşünmemiştir. Naib, 28 Kasım'da tekrar Abadzeh'deydi. Onun geri dönüşü Abadzehlerin maneviyatını yükseltti. Osmanlı ülkesinden elleri boş dönmüş olmasına rağmen insanlar onu hayranlıkla karşılamıştır.⁷⁶

Nisan 1858'de Ubihlar ve Tuapse dağlıları üzerinde hakimiyet kuran Naib Muhammed Emin iç düzeni kurmak için biri Ubihya'da diğeri Tuapse'de olmak üzere iki mahkeme kurmuştur. Ayrıca Vardane'den Tuapse'ye kadarki limanları zaptederek vergisini toplamıştır. Şapsığ bölgesinde daha fazla ilerleyeceği tehdidinde bulunan Naib'in başarılarını gören Sefer Bey korkmuştur. Ancak Naib'in Ubihya'da eski bir köleyi mahkemeye kadı yapması oradaki feodallerin hoşuna gitmemiş, kadı öldürülmüş ve Naib Ubihya'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Abadzehlerle Şapsığların sınırındaki Nevgiokohabl ve Psekups ırmakları civarında yaklaşık 6000 avul Naib tarafından koyulan kadı ve mollaları kovmuştur. Tuapse'de ise Çerkesler, Ubihya'da meydana gelen olayları örnek alarak kendi

⁷⁰ Lapinski, *age*, s.291.

⁷¹ Lapinski, *ag.e.*, s.292,293.

⁷² Rusya'nın baskısından kurtulmak için olsa gerek geliş amacı hacc ibadeti olarak ifade edilmektedir. BOA, HR. MKT., No:191/8., (Hariciye Nezareti'nin 30 Mayıs 1857 tarihli yazısı)

⁷³ Aslında yardım vaadinde bulunan İngilizlerdir. Naib İstanbul'a vardığında Stradford tarafından iyi karşılanmıştır. Ancak umduğu yardımı alamamıştır. Widerszal, *age*, s.186.

⁷⁴ BOA, İ.HR: No:145/7656. (Hariciye Nezareti'nin Rusya Büyükleçiliği'ne 26 Temmuz 1857 tarihli cevabı) Lapinski'nin Naib Muhammed Emin ile ilgili verdiği bilgiler Osmanlı arşiv belgeleri ile örtüşmektedir.

⁷⁵ BOA, HR.MKT., No:212/28. (Hariciye Nezareti'nin firar eden Naib Muhammed Emin'in yakalanmasına dair 22 Ekim 1857 tarihli yazısı)

⁷⁶ Lapinski, *age*,s.335,336.

mahkemelerini yakmıştır.⁷⁷ Burada meydana gelen olayların temelinde Naib'in kurduğu düzenin sınıfları özellikle de prens ve soylu sınıfını ortadan kaldırma iddiası yatıyordu. Kendi ayrıcalıklarını ve kölelerini kaybetmek istemeyen prensler ve aristokrat sınıf kendilerine rakip olarak yükselmekte olan kadı ve mollaları bu şekilde saf dışı etmiştir. Osmanlı Devleti'nin politikasının da feodallerden yana olduğunu söylemek gerekir. Osmanlı Devleti doğrudan tahrir yapmadığı yerlerin eski düzenini genellikle bozmaz bilakis bunu devam etmesi için çaba gösterirdi. Burada da bu yaklaşımın izlerini görmek mümkündür. Ancak Sefer Bey, Naib Muhammed Emin'in bu zayıf durumundan elinde yeterince güç bulunmadığı için yeterince istifade edememiştir.⁷⁸

Karargahını Aderbi'den Alibi Hantohu'nun yanına yani Anthır vadisine taşıyan Lapinski, Naib Muhammed Eminle birleşmek üzerine tekrar ciddi bir şekilde düşünmeye başlamıştır. Ona göre, kendisinin de amaç olarak benimsediği bütün Adigeleri birleştirmeyi sadece Naib Muhammed Emin başarabilirdi.⁷⁹ Bununla birlikte Naib'e de tamamen bağlanmak istemiyordu. Naib'in koyu Müslümanlığı onu ürkütüyordu. Bunun için Naib'den onun idaresi altında fakat yarı bağımsız olabilecekleri bir satatü garantisi istemiştir. Naib'in Şamil'in sadece bir temsilcisi olduğunu bilen Lapinski, doğrudan doğruya Şamil ile görüşerek Onun Naib'e Lehistan Birliği ile birleşmesi için emir vermesini temin etmeye karar vermiştir. Mekke'den dönüş yolları Abhazy'a düşen iki Dağıstanlı dervişe. Şamil'e yazdığı iki mektubu vermiştir Ayrıca şifai olarak dervişlerden Şeyh Şamil'e eğer mümkün olursa kendi oğlu Cemaledin'i Abhazy'a göndermesini söylemelerini istemiştir. Eğer bu istedikleri gerçekleşirse Lapinski'ye göre, artık sadece insanlar arasındaki gruplaşmalar sona ermeyecek aynı zamanda Ruslarla yapılan savaşın idaresi gerektiği gibi organize edilebilecekti. Ayrıca bu durumdan onun şahsi prestijinin yanı sıra Kafkas halklarının bağımsızlık savaşının maneviyatı da olumlu olarak etkilenecekti. Diğer taraftan eğer bütün Kafkasyalılar yüksek bir idareye itaat edecek olurlarsa itibarları Avrupa'nın gözünde de son derece yükselecekti.⁸⁰

Lapinski, 12 Aralık 1859'da Naib'e onu birliğe davet etmek için Stankeviç ile bir mektup göndermiştir. Stankeviç amaçlarının ne olduğunu ve Prens Czartoryski'yi anlatmıştır. Hatta etkili olması için prensin Müslüman olduğunu söylemiştir.⁸¹ Bu arada Lapinski 1859 yılının sonuna kadar ciddi bir yardım alamadığı taktirde Kafkasya'yı terk etmeye karar vermiştir. Ancak aynı tarihlerde Ruslar da Karadenizin doğu kıyıları ve limanları hakkında üst üste katı kararlar alıyorlardı. Ticareti zorlaştırdıkları gibi Çerkeslere silah, mühimmat, erzak getiren her türlü gemiye el koymayı kararlaştırmışlardır.⁸² Bu şartlar altında Lapinski'ye bir yardımın gelmesi daha da güçleşmiştir. Naib Muhammed Emin, Lehistan Birliği'nin Sefer Bey'in kontrolünden çıkmış olmasından dolayı çok sevinmiştir. Naib, Lapinski'yi kendisiyle ve Abadzehlerle müzakerede bulunmak üzere Abadzeh'e davet etmiştir. Albay Lapinski, 2 Şubat'ta bazı Çerkes ileri gelenleri ve 50 süvariyle birlikte yola çıkmıştır. Heyet 6 Şubat'ta buluşma noktası olan Pşış'e ulaşmıştır. Lapinski Kafkasya standartlarına göre yüksek kültürlü olarak tasvir ettiği Muhammed Emin'i kendi standartlarına göre ise eğitimsiz olarak tanımlamaktadır.⁸³ Naib kendi karşılaştığı zorlukları anlatırken özellikle feodallerden şikayet etmiştir. Ayrıca artık otoritesi kalmayan mahkemelerin boşluğundan dolayı halkın sağ duyunu kaybetmesinden ve memleketin bir kaosun içerisine sürüklenmiş olmasından yakınmıştır. Şapsığ bölgesine göre daha düzenli ve disiplinli bir ülke

⁷⁷ Age, s.356,357.

⁷⁸ Age, s.361.

⁷⁹ Ruslar da Muhammed Emin'in Abzehler ve Ubıhlar arasında böyle bir fonksiyonu olduğunu görmüş ve bu durumun düzenli bir ordu ile birleşmesinin işlerini çok zorlaştıracığı kanaatindedirler. AKTI, C.XII, s.796. (Abhazy'daki Rus ordusunun komutanı Loris Melikov'un Abhazy ve Karadeniz kıyılarında serbest ticaretin yapılmasına ilişkin 3 Ekim 1858 tarihli yazısı.)

⁸⁰ Lapinski, age, s.364.

⁸¹ Widerszal, age,s.187.

⁸² AKTI, C.XII, s.803. Belge No: 673/274. (Savaş Bakanı Suzanet'in Kafkasya Orduları Komutanı Prens Baryatinski'ye 12 Ocak 1859 tarihli yazısı)

⁸³ Lapinski, Muhammed Emin'in fiziki görünüşünü şöyle tasvir etmektedir: "Yüzü siyah sakalla çevrelenmişti, Lezgi ırkının güzel ve soylu izlerini taşıyordu. O dinç ve sağlam bir beden yapısına ve orta boya sahipti. O sıralarda 40 yaşlarındaydı. Müslüman adetine göre kafasını traş etmişti ve zarif Abaza elbisesi giyiyordu, beyaz sarık ve cübbesi onun manevi rütbesine delalet ediyorlardı. O Dağıstan Kumuklarından (Gazi Kumuk, Lak) olup, Abazalar arasında yabancı olduğu hemen fark ediliyordu." Lapinski, age, s.398-399.

bulmayı umut eden Lapinski kelimenin tam anlamıyla sükutu hayale uğramıştır. Lapinski'ye kaç adamı olduğunu soran Naib, Lapinski'nin yardım beklediği sözünün üzerinde ısrarla durmuş ve "Tevfik Bey eğer 1000 Lehistanlı askerle ve 10-12 topla birlikte bana katılırsan biz gelecek yılın Ramazanına kadar Abaza milletinden, Kuban ağzından İngur'a, Elbrus'a kadar Şamil ile birleşiriz, senin gücün o zaman 10.000'e hatta 20.000'e yükselir" demiştir.⁸⁴ Bu sözler Lapinski'yi son derece mutlu etmiştir. Lapinski nam-ı diğer Tevfik Bey, Muhammed Emin'e Şamil'den haberi olup olmadığını sorduğunda; İmam Şamil'in zor durumda olduğu, eski otoritesini yitirdiği, Dağıstan'daki bazı feodallerin ve Rusların entrikalarına maruz kaldığı cevabını almıştır. Halkın ise sürekli savaşlar yüzünden yorulduğunu üstelik Kırım harbinden beri Rusların yenilmezliği hususunda kesin bir fikir edinerek tamamen bağlarını kopardıklarını söylemiştir. Şamil'in Abadzeh'e gelip gelmeyeceğini sorduğunda Naib, artık Abadzeh'in müsait olmadığını söylemiştir. Ayrıca İslam'ı Kuzey Batı Kafkasyalılara bir hayat tarzı olarak benimsetmekte başarısız olduğunu ifade etmiştir. Lapinski, Şamil'e teslim edilmek üzere mektupları verdiği hacıların aslında Rus ajanı olduklarını ve mektuplarının Rusların eline geçtiğini de Naib'den öğrenmiştir. Naib'in 21 Şubat'ta topladığı "Millî Kurul"a katılım beklenenden az olmuştur. Naib Pşiş ve Pşada vadilerinin en uç noktalarına kadar ulaşarak mahkemeleri yeniden kurmuş murtezakları yeniden toplamıştır. 26 Nisan'da Adegum'da bütün Çerkeslere milli bir manifesto ilan etmiştir. Lapinski, Prens Czartoryski adına Naible bazı konularda anlaşmaya varmıştır: Naib 1 Nisan 1860'dan 1 Nisan 1864'e kadar bir Lehistan Birliği kurmayı kabul etmiştir. Onlara konaklama için bir arazi vermeyi de vaad etmiştir. Lejyonun başına yine bir Lehistanlıyı getirmeyi de kabul etmiştir. Komutanı Prens belirleyecek ve donanımını da o temin edecekti. Ayrıca Prens, Naib ile Avrupa devletleri arasındaki irtibatı sağlayacaktı. Naib ise gerektiğinde Ruslara karşı Prense yardım edecekti. Lapinski 24 Şubat 1859'da Naible vedalaşarak Anthır vadisine dönmüştür.⁸⁵

Bir süre sonra Lapinski iki topla birlikte Naib'e destek olmak için Abadzeh'e hareket etmiştir. 12 Haziran 1859'da Abadzeh'de yapılan toplantıya bütün Adige kabileleri delege göndermiştir. Adige halkının maneviyatının çöktüğü tespitinde bulunan Naib ve Lapinski halkın moralini tekrar yükseltmek için "tiyatral bir top gösterisi" yapmaya karar vermişlerdir. 28 Haziran'da büyük zorluklarla toplanabilen 800 süvari ve 2400 yaya ile 29 Haziran 1859 sabahı saat 7'de Şavgotça vadisindeki Rus kalesine doğru harekete geçilmiştir. Kaleyı ateşe verdikten sonra geri çekilen Kafkasya kuvvetlerinin üç ölü ve 18 yaralı vardı. Bu saldırı halkın maneviyatını bir nebze olsun yükseltmiştir.

Lapinski, 8 Temmuz'da Muhammed Emin'in, İmam Şamil'den, Dağıstan'ın her bakımdan dağıldığı, düzenin tamamen sarsıldığı ve artık kimsenin ona itaat etmek istemediği gibi haberleri içeren bir mektup aldığını belirtmektedir. Bu haber Muhammed Emin'in maneviyatını da bozmuş, ümitsizliğe sevk etmiş olmalı ki, Lapinski onu teselli etmek zorunda kalmıştır. Dağıstan'da Rus ilerleyişine karşı bir sabotajda bulunmak için, yaklaşan tehlike hakkında bütün Çerkes halkını önceden haberdar etmek ve ortak amaç uğrunda ortak davranış için ve sadece kuzeydeki Çerkesleri değil, güneydeki İngur, Elbrus ve Daryal geçidine kadar bütün milis kuvvetlerini toplamaya karar verilmiştir. 20 Ağustos 1859'da bütün Abazaları Laba Nehrindeki "savaş meclisi"ne çağırarak üzere anlaşma sağlanmıştır. Çerkes ileri gelenleriyle yapılan bir hazırlık toplantısından sonra Naib'in kardeşi Güney Abhazya'ya, iki Abaza Ermenisiyle birlikte Tamade Hacı Mustafa Osetlere, Lapinski ise Hristiyan bir etnik unsur olan Svanlara gitmiştir.⁸⁶

Ancak daha heyetler görüşmelerini tamamlayamadan Muhammed Emin onları 10.000 kişilik bir Rus ordusunun Kuban'ı geçtiğini ve Şavgotça Kalesi'ndeki pozisyonlarını muhafaza etmekle birlikte diğer bir Rus ordunun Laba vadisi üzerinde yoğunlaştığını, Rusların Abadzeh bölgesinde operasyon yapmaya hazırlandıkları gerekçesiyle acilen geri çağırmıştır. Öteden beri Ruslarla görüşülmesinden yana olan bazı aristokratlar, Naib'i Rusları engellememesi için tehdit etmeye başlamışlardır. Naib ise özellikle profesyonel savaşçılara ve toplara sahip olan Lehistan Birliği'ni yanında görmek için Lapinski'nin

⁸⁴ Lapinski, *age*, s.399.

⁸⁵ *Age*, s.400,401.; Widerszal, *age*, s.187.

⁸⁶ Lapinski, *age*,s.404,405.

mümkün merteye çabuk dönmesini istiyordu. Naib Muhammed Emin ile 1 Ağustos'ta Pşat'ta buluşan Lapinski onun "çok kederli ve Abadzehlerin Ruslara direnişine ilişkin bütün umutlarını yitirmiş..." olduğunu belirtmektedir. Lapinski ona Tuapse yakınındaki Pşışa dağına çekilip bir süre beklemesini tavsiye etmiştir. Çünkü Naib halkın kendisini Ruslara teslim etmesinde çekiniyordu.⁸⁷

Lapinski'nin bildirdiğine göre Naib Muhammed Emin 14 Ağustos akşamı Lapinski'nin yanına gelerek İmam Şamil'in Ruslara esir düştüğüne dair bir mektup okumuştur. Şamil gönderdiği mektupta halkın kendisini terk ettiğini bu yüzden Ruslara teslim olmak zorunda kaldığını belirtiyordu. Naib'i kendisini takip edip etmemekte serbest bırakıyor ancak Rusların kendisine muamelesini ve yakınlıklarını övüyordu. Lapinski, mektuptan Rusların kontrolü altında yazıldığı intibai edindiğini söylemektedir. O'na göre mektup, şartların açık bir tasvirinden daha çok ayrıntılı yalvarmalar içermektedir.⁸⁸ Bu haber çabuk yayılmış ve onun gölgesinde yapılan 20 Ağustos'daki "Milli Kurul"dan dişe dokunur bir sonuç çıkmamıştır. Lapinski 24 Ağustos'ta iki topuyla birlikte Şapsığ bölgesine geri dönmüştür. Lapinski 20 Kasım'da bir kez daha Naible görüşmek için Abadzeh'e gitmiş ancak görüşmesi mümkün olmamıştır. Naib 28 Kasım'da Lapinski ile görüşmeye kardeşini göndermiştir. Bundan sonra bir daha Lapinski'nin Muhammed Eminle görüşmesi mümkün olmamıştır. Lapinski Kafkasya'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Muhammed Emin'de Ruslarla anlaşmış ve silahlarını teslim etmiştir.⁸⁹

1859 Yılı Olayları

3 Ocak 1859'da Lapinski Anthır'a Şapsığları tatmin etmek ve onlardan ekmek almak için Teğmen Aranowski'nin komutasında iki top göndermiştir. Diğer iki top ise Teğmen Konarcewski'nin komutasındaydı. Lapinski'nin kendisi ise Adegum ve Natuhay'daki Rus garnizonlarının sürekli tehdit ettiği Abın, Şapsığ ve Şips sakinlerinin ısrarlı talepleri nedeniyle Abın'da bulunmak zorunda kalmıştır. Batarya'nın yarısı ise Yüzbaşı Stankeviç'in komutası altında Natuhay'da bulunuyordu.⁹⁰ bir hizmet takımı eksikliği nedeniyle bataryanın yarısını Natuhay'a götürmek için 3 koşumlu mekanizma Anthır'da bırakıldı, tek koşumluk mekanizma (top) ve diğer iki top Aderbi'ye gönderildi. Bu arada Şapsığlar Anthır'da bir mahkeme kurdular. Bu mahkeme, Hall, Azips, İl, Anthır ve Bogondur toplam 3200 aileden müteşekkildi. Hantohu ve Hako Efendi kadı olarak seçildiler, 32 süvari ve yaya murtezaklar vergi toplayacaklardı.⁹¹

Her yıl olduğu gibi 16 tabur ve 1200 Kozaktan oluşan Rus Ordusu Kuban Nehri'ni geçerek Adegum'da görüldü, 14'ünde Adegum'dan Bakan vadisi ağzına kadar beşbuçuk kilometre ilerlediler. Hızla kamplarını sağlamlaştıran Ruslar, aynı hızla yeni bir kale inşa etmeye başladılar. Bu Natuhaylara vurulan son darbeydi. Artık Şapsığlarla olan iletişimleri tamamen kesilmişti. Durumun ciddiliği aynı tehlikeye maruz kalma ihtimali bulunan kabileleri harekete geçirmiştir. 26 Nisan 1859'da Adegum'da bütün Adige kabilelerinden delegelerin katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Sucukkale, Pşibeps, Şipe, Abın, Anthır ve Pşat mahkemelerinin kadıları kamptaki kendi birliklerini de getirmişlerdir. 14.000'in üzerinde savaşıçı toplanmasına rağmen sadece altı topla düşman karargahına ve kalesine ciddi bir saldırı yapmaları mümkün olmamıştır. Doğrudan saldırı yerine Rusların uzaktan taciz edilmesi ve düşmanın gerisine sarkarak lojistik destek almalarını engellemek gibi yöntemler denenmesi kararlaştırılmıştır. 30 Nisan'da Rusların erzak yüklü 11 arabası, 44 boğa ve 3 atıyla birlikte 23 askeri ele geçirilmiştir.⁹²

10 Mayıs'a kadar devam eden Millî kurulda genel bir umutsuzluk hakimdi. Toplantıda savunulamaz durumda olan Natuhay'ı terk etme kararı alınmıştır. Natuhay sakinlerinden isteyenler Şapsığ bölgesine göçürülürken kendi evlerinde kalmayı tercih edenlerin Ruslarla barış yapmalarına kendi

⁸⁷ Age, s.410.

⁸⁸ Age, s.411,412. Lapinski'nin bahsettiği mektubun Rusların kontrolünde yazıldığı iddiası doğrudur. Zira mektup Rus arşiv belgeleri arasında bulunmaktadır. AKTI, C.XII, s.827.Belge No:704. (Şamil'in Kaluga'dan Muhammed Emin'e hitaben yazılan mektup 27 Kasım 1859 tarihinde kayıtlara geçmiştir.)

⁸⁹ Lapinski, a .g.e., s.417-419.; Widerszal, age, a.187.

⁹⁰ Lapinski, age, s.397.

⁹¹ Age, s.398.

⁹² Age, s.401,402.

silahlarını düşmana teslim etmemeleri ve kendi kabilelerine karşı dönmemeleri şartıyla izin verilmiştir. Aksi takdirde bütün Adigelerin onlardan intikam almaya hakları olacaktı. Şapsıg'a göçen Natuhay sakinleri 2000 ailenin üzerindeydi.

Abın Vadisi'nde dört top bırakan Lapinski, iki topla birlikte Abadzeh'e gitmiştir Ruslar, Ağustos ayının başlarında Laba'daki küçük bir kale ve Şavgotça vadisindeki daha büyük kalenin dört taburdan fazla askeriyle yakınlarındaki vadilere küçük akınlar yapıyorlardı. Ruslar Şavgotça ve Laba'daki iki kampı imha ettiler. Çerkesleri tamamen kızdırıp daha bir inatla direnişe geçmelerini istemeyen Ruslar kampları hedef alırken aulları yakıp yıkmaktan imtina ettiler. Çünkü bu sırada Çerkeslerle görüşmeler yapılmaktaydı.⁹³

24 Ağustos'ta Abadzeh'ten Şapsıg bölgesine geri dönen Lapinski burada Abadzehlere nazaran daha yüksek maneviyata sahip bir muharip kitle bulmuştur. Hemen keşif ve hazırlıklar yaptıktan sonra 8 Eylül'de Rusların kale yapımını henüz tamamladığı Bakan vadisindeki kampa yaklaşarak, ayın 10'unda 800 süvari, 2.000 piyade ile düşman kampı ateş altına alınmıştır. Ruslar ise 8 tabur piyade, 10 Kozak birliği (1.000 kişi) ve 24 top ile karşı saldırıya geçmiş ve Bakan ormanında gece yarısına kadar devam eden sıcak bir savaş vuku bulmuştur. Ruslar bu savaştan sonra kampı tahkim etmekten vazgeçmiştir. Ancak 15 Eylül'e kadar Ruslarla çatışmalar devam etmiştir. Lapinski durumu lehlerine çevirebilmek için daha fazla adam ve topa ihtiyaç hissetmiştir. Bu amaçla Silah ve üniformaların ulaşmasından hemen sonra Şapsıg Djubga arasındaki dağda bulunan karargaha taşınarak asker kaçakları arasından 100 kişilik piyade birliği, 30 kişilik süvari müfrezesi, iki seyyar top bataryası kurmuştur. Bu küçük birlik ile taciz saldırılarında bulunarak Rusları sürekli baskı altında tutmayı amaçlamıştır.⁹⁴

Bakan'daki Rus kampını gözlemek için Teğmen Konarcewski'yi 300 süvari ve 600 piyadeyi koruması için 4 topla bırakan Lapinski 18 Eylül'de Şapsıg bölgesine gitmiştir. Şapsıgları savaşmaya hazır ve coşkulu gören Albay Djubga'da 3700 evi kapsayan bir mahkeme kurulduğunu haber vermektedir. Daha sonra yanına iki astsubay alan Lapinski Rus saldırılarına karşı Ubih memleketini tahkim etmeye gitmiştir.⁹⁵ Lapinski Ubihya'da iken İstanbul'da Lehistan Birliği için gönderilen 83 tüfek, 80 çift çizme, 100 gömlek, 100 pantolon ve 50 adet yün battaniyenin Trabzon limanında kaybolduğu haberini almıştır. Artık Lehistan Birliği'nin savaşmaması için bütün şartların oluştuğunu düşünen Lapinski Kafkasya'dan ayrılma planları yapmaya başlamıştır. Bu kararı almasında silah ve malzemelerin kaybolmasının yanı sıra Kafkasya'da 1859 yılında meydana gelen sığır vebası nedeniyle oluşan kıtlığa ek olarak Kuban vadisini silip süpüren kolera salgını da etkili olmuştur. Rusların Kafkasya'ya ek 60.000 asker sürmesi işlerini daha da zorlaştırmıştır. Şamil'in yakalanması gibi psikolojik etkisi büyük olan olaylar da bu süreci hızlandırmıştır. Lehistan Birliği'nin sayısı 123'den 93'e inmiş, 11 tanesi Ruslarla yapılan meydan savaşında ölmüş, 18'i aldıkları yaralardan ve hastalıktan ölmüş, aşağı yukarı 23 tanesi de ciddi hastalığa yakalanmıştır. Lehistan Birliği'nin elinde 340 top mermisi ve 14 sandık ta tüfek mermisi kalmıştır.⁹⁶

Albay Lapinski, 10 Kasım'da Ruslarla anlaşmak istemeyen Şapsıg, Ubih aksakallarını ve Abadzehlerin bir kısmının aksakallarını Anthır vadisinde toplantıya çağırarak, ülkenin durumu hakkında bir dizi tartışmadan sonra Lehistan Birliği'nin ülkeyi terk edeceğini onlara bildirmiştir. Onlara Avrupa'da onların mücadeleleri için destek arama sözü vermiştir. Çerkeslerin gitmemeleri için ısrarları karşısında Lapinski önce kendisinin İstanbul'a gideceğini eğer orada yeterince destek bulabilirse tekrar geri gelerek ve mücadeleye devam edeceğini aksi takdirde mektup göndereceğini ve Lehistan Birliği'ni İstanbul'a çağıracağını söyleyerek yola çıkmıştır. 5 Aralık'ta öğleden sonra saat 15'00'da Kafkasya'dan beş askerle birlikte ayrılan Albay Teofil Lapinski ertesi gün Trabzon'a ulaşmış ve burada on günlük bir karantinaya maruz kalmıştır. 18 Aralık'ta bir Fransız vapuru ile İstanbul'a doğru hareket etmiş ve 21 Aralık'ta karaya ayak basmıştır. İstanbul'da herhangi bir yardım elde edemeyeceğine kani olunca Lehistan Birliği'nin

⁹³ Age, s.411.

⁹⁴ Age, s.413.

⁹⁵ Lapinski, age, s.413.

⁹⁶ A.g.e s., 413-415.

Kafkasya'dan ayrılması için bir mektup yazarak göndermiştir. 1860 yılının Ocak ayında Lehistan Birliği'nin tamamı Kafkasya'dan dönmüştür. Lapinski'ye mektup götüren Teğmen Aranowski, Lapinski'nin ayrıldığını öğrenmiş ancak gelişen olaylar nedeniyle ancak 1860 yılının Eylül ayında dönebilmıştır.⁹⁷Jordan yine de Kafkasya'da Lehistan lejyonunun olmasını istemekteydi. Marecki ve Lapinski'nin dönmesiyle bu isteğinin gerçekleşme ihtimali kalmamıştır. Lapinski bunca mücadeleden sonra maddî imkansızlıklar sebebiyle Ruslara Kafkasya'yı nasıl ele geçirebileceklerine dair bir rapor sunmuştur.⁹⁸

Sonuç

Kırım Harbi sırasında Osmanlı Ordusu çatısı altında oluşturulan Kazak Alayları Leh muhacirlerinden teşekkül ettirilmişti. Ancak Kırım Harbi sonrasında Rusya'yı durdurarak amacına ulaşan İngiltere, Lehlerle verdiği sözlerde durmamış bu Kazak Alaylarının Kafkasya'ya taşınmasına destek olmamış, onları ortada bırakmıştır. Buna rağmen vazgeçmeyen ve İngilizlerin desteğinden de umudunu kesmeyen Hotel Lambert grubu Osmanlı Devleti içerisindeki Çerkes lobisinin de desteğiyle Kafkasya'ya birkaç keşif seferi düzenledikten sonra vatansever ve maceraperest askerlerden oluşan bir birliği Kafkasya'ya göndermeyi başarmıştır. Orada Rus ordusundan kaçan Lehleri de silah altına alarak sayısını artıran bu lejyon ne Osmanlı Devleti'nden ne Avrupa Devletlerinden ve ne de Kafkasyalılarından umduğu desteği alamamıştır. Ancak Kafkasya'da buldukları süre zarfında Ruslarla yürütülen mücadelelere katılmış, top gibi ağır silahları Ruslara karşı kullanmanın mümkün olduğunu göstermiş, birlik oldukları taktirde Rusları durdurabileceklerine inandırmaya çalışmışlardır. Lakin Kafkas toplumunun sınıflı sosyal yapısı onların oluşturmayı hayal ettikleri birlik fikrinin gerçekleştirilmesine engel olmuştur. Bunun yanında Sefer Bey ile İmam Şamil'in Naib'i Muhammed Emin arasındaki çekişme Lehistan lejyonunu da içine çekmiş, Rus ajanlarının da gayretiyle kendi içlerinde de çatışmaya başlamışlardır. Rusya'nın Kırım Harbi sonrasında Kafkasya'ya büyük miktarda asker ve silah yığmasıyla durum iyice içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Kafkasya'daki savaşı kendisi için bir onur mücadelesi haline getiren Rusya 1859'da Şamil'i esir ederek Kuzeybatı Kafkasya'da hala direnmeye çalışan Çerkeslere en ağır psikolojik darbeyi vurmuştur. Lehistan Lejyonu artık Lehistan'ı özgürleştirme hedeflerinin o şartlar altında mümkün olmadığını anlayarak Kafkasya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Hotel Lambert'in ve lejyonların faaliyetlerinden müttefikler içerisinde en fazla İngiltere faydalanmıştır. Parçalanma sendromu içerisine giren Osmanlı Devleti ise Lehistan'ın parçalanmasını kabul etmemekle birlikte tek başına Ruslarla bir savaşa girmemek için onlara açıktan destek vermekten imtina etmiştir. Hatta zaman zaman Ruslarla istihbarat paylaşarak ortak hareket etmiştir. Kırım Savaşı esnasından büyük umutlara kapılan Lehistanlı vatanseverler ise bunca mücadeleden elleri boş ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

-AKTI, C.XII., s.707-708., Belge No:604/188. (Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Butenyev'in 8 Aralık 1856 tarih, 188 numaralı mektubu)

-AKTI, Cilt:XII, s.721., Belge No:617/76. (Rusların Kuban'a asker yığmanın yanında Karadeniz'deki limanlardan yardım almalarını önlemek için General Baryatinski'nin Savaş Bakanlığı'na bazı tedbirleri içeren 10 Mart 1857 tarihli raporu.)

-AKTI, C.XII, s.732., Belge No: 627/219. (General Filipson'un Kafkas Orduları Başkomutanı General Milyutin'e 15 Temmuz 1857 tarih, 219 sayılı yazısı.)

⁹⁷ Age, s.415-418.

⁹⁸ Widerszal, age, s.190.

- **AKTI**, C.XII., s.719., Belge No: 614/22. (Bartyatinski'nin Savaş Banı Suzanet'e 22 Şubat 1857 tarihli raporu)
- **AKTI**, C.XII, s.796. Belge No: 666. (Abhazya'daki Rus ordusunun komutanı Loris Melikov'un Abhazya ve Karadeniz kıyılarında serbest ticaretin yapılmasına ilişkin 3 Ekim 1858 tarihli yazısı.)
- **AKTI**, C.XII, s.803. Belge No: 673/274. (Savaş Bakanı Suzanet'in Kafkasya Orduları Komutanı Prens Baryatinski'ye 12 Ocak 1859 tarihli yazısı)
- **AKTI**, C.XII, s.827. Belge No: 704. (Şamil'in Kaluga'dan Muhammed Emin'e hitaben yazılan mektup 27 Kasım 1859 tarihinde kayıtlara geçmiştir.)
- **BOA**, Hatt-ı Hümayun, No:1103/44575-A (Sefer Bey ve Naib Muhammed Emin'in gönderdikleri 3 adet belgenin 19 Mayıs 1833 tarihli hülasasıdır.)
- **BOA**, HR. MKT., No:191/8., (Hariciye Nezareti'nin 30 Mayıs 1857 tarihli yazısı)
- BOA**, İHR: No:145/7656. (Hariciye Nezareti'nin Rusya Büyükleçiliği'ne 26 Temmuz 1857 tarihli cevabı)
- **BOA**, HR.MKT., No:212/28. (Hariciye Nezareti'nin firar eden Naib Muhammed Emin'in yakalanmasına dair 22 Ekim 1857 tarihli yazısı)

Telif Eserler

- 📖 Акты, Собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею, Том: IX, XII, Тифлесь 1866, (AKTI, Sabranie Kavkazskoyu Arkheografiçeskoju Komissiyu, Cilt:XII, Tiflis 1866.)
- 📖 BAJ Jabaghi, **Çerkesler**, Ankara 1995.
- 📖 -ÇELİK Osman, **İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya**, Ankara 1992.
- 📖 ERSOY Hayri, KAMACI Aysun, **Çerkes Tarihi**, İstanbul, 1992.
- 📖 Haşim Efendi, **Ahvâl-i Anapa ve Çerkes**, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, (yazma), No:1564.
- 📖 -Лапинский, Теодил, **Горцы Кавказа и их Освободительная борьба Против Русских**, Перевод: В.К. Гарданова, Нальчик 1995.
- 📖 WIDERSZAL Ludwik, **Sprawy Kaukazkie w Polityce Europieskiej w Latach 1831-1864, Warszawa, 1934.**
- 📖 -GRIGORİANTZ Alexandre, **Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez**, Çeviren: Doğan Yurdakul Bin Yıl Yayınları, Ankara 1999.
- 📖 -Circassian Center” http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/dunyadan/003_tarihten.htm
- 📖 -TAVKUL Ufuk, **Kafkas Dağlarında Hayat ve Kültür**, İstanbul 1993.
- 📖 -TAVKUL Ufuk, “*Osmanlı Devleti'nin Kafkas Muhacirlerinin Kölelik Kurumuna Yaklaşımı*” **Bilgi**, Sayı: 17., s.33-54.
- 📖 -TEMİZKAN Abdullah, **Kuzey Kafkasya'da Osmanlı-Rus Mücadelesi (1780-1812)**, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- 📖 -TEMİZKAN Abdullah, “*Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat*”, **Karadeniz Araştırmaları**, 7/25, (Bahar 2010) ss.11-26